

Ελλάδα

Η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας και η προώθηση της κοινωνικής ένταξης των παιδιών

Μια Μελέτη των Εθνικών Πολιτικών

Δ. Ζιώμας (Υπεύθυνος Συντονιστής)

Ν. Μπούζας, Δ. Ντόντης

Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)

*Αποποίηση ευθύνης: Η παρούσα έκθεση δεν αντιπροσωπεύει Μάιος 2007
απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής
ή των Κρατών Μελών της Ε.Ε..*

Εκ μέρους

της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

της ΓΔ Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ίσων Ευκαιριών

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
1. Περιγραφή και ανάλυση της έκτασης και της φύσης της παιδικής φτώχειας και ευημερίας στην Ελλάδα	6
1.1 Εισαγωγή	6
1.2 Πρόσφατες τάσεις της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα	7
1.3 Υλική στέρηση των παιδιών	11
1.4 Εγκαταστάσεις φροντίδας παιδιών	12
1.5 Πρόσβαση στην εκπαίδευση	13
1.6 Πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και στις κοινωνικές υπηρεσίες	15
2. Περιγραφή και αξιολόγηση του συνολικού πλαισίου για το συντονισμό και την ανάπτυξη πολιτικών – Αναγνώριση και αξιολόγηση της βασικής ισχύουσας πολιτικής τόσο για την πρόληψη όσο και για την ανακούφιση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και για την προώθηση της ευημερίας των παιδιών στην Ελλάδα.	16
2.1 Το πλαίσιο της πολιτικής – τα κύρια μέτρα της πολιτικής	16
2.2 Βία κατά των παιδιών	20
2.3 Οικογενειακές και φιλικές σχέσεις	21
3. Περιγραφή και αξιολόγηση των ρυθμίσεων που ισχύουν στην Ελλάδα για την παρακολούθηση της εφαρμογής και της επίδρασης της πολιτικής για την πρόληψη και ανακούφιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μεταξύ των παιδιών και για την προώθηση της ευημερίας των παιδιών	22
4. Συμπερασματικά σχόλια	23
Αναφορές	24

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια, το ζήτημα της παιδικής φτώχειας αποκτά αναμφισβήτητα ολοένα και μεγαλύτερη σημασία σε όλα σχεδόν τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε., με βάση το πλαίσιο της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού για την κοινωνική ένταξη. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση. Ωστόσο, σε αντίθεση με άλλες χώρες, η καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα δεν έχει ακόμη αποτελέσει βασική προτεραιότητα της κοινωνικής πολιτικής. Αυτό απεικονίζεται στην Έκθεση Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και Κοινωνική Ένταξη 2006-2008, όπου το ζήτημα της παιδικής φτώχειας αντιμετωπίζεται κυρίως μέσω του συμβιβασμού της εργασίας και της οικογενειακής προοπτικής (γονική άδεια, υποστήριξη εισοδήματος, εγκαταστάσεις για τη φροντίδα των παιδιών, κλπ.). Από αυτή την άποψη, δεν έχει προβλεφθεί κάποια συγκεκριμένη στρατηγική ή κάποιο συναφές σχέδιο ολοκληρωμένης δράσης.

Η άποψη αυτή εκφράζεται επίσης από την Έκθεση Eurochild 2007. Η Έκθεση συμπεραίνει ότι η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού — και η διασφάλιση ενός ευπρεπούς επιπέδου ζωής για όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από το κοινωνικό τους υπόβαθρο και το επίπεδο της υγείας τους — δεν φαίνεται να αποτελεί προτεραιότητα της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Οι διαπιστώσεις της Έκθεσης του 2007 της UNICEF που αξιολογεί την ευημερία των παιδιών όσον αφορά τις υλικές και μη υλικές διαστάσεις σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ, δείχνουν ότι η Ελλάδα κατατάσσεται 13^η, μια μάλλον μέτρια θέση. Μια άλλη συγκριτική ερευνητική μελέτη που διεξήχθη μεταξύ των 25 Κρατών Μελών της Ε.Ε., χρησιμοποιώντας μια διαφορετική μεθοδολογία, κατατάσσει την ευημερία των παιδιών στην Ελλάδα στη 16^η θέση.

Παρά το γεγονός ότι υπάρχει έλλειψη κατάλληλων στατιστικών στοιχείων και κοινών μεθόδων μέτρησης τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο της Ε.Ε. των 25, τα διαθέσιμα δεδομένα από διάφορες πηγές αποκαλύπτουν ότι, τα τελευταία χρόνια, τα ποσοστά παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα έχουν ελαφρώς μειωθεί. Τα αποτελέσματα που βασίζονται στα δεδομένα της Έρευνας σχετικά με «Στατιστικά στοιχεία σχετικά με το Εισόδημα και τις Συνθήκες Διαβίωσης» (Ε.Ε.-SILC) δείχνουν ότι τα ποσοστά της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα — τα οποία απεικονίζονται ως το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 0-17 από το συνολικό αριθμό των ανθρώπων που ζουν σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, π.χ. το όριο του 60 % — ήταν 21,0 % το 2003, 20,0 % το 2004 και 19,0 % το 2005. Τα ποσοστά αυτά, εκτός από το ότι βρίσκονται οριακά κάτω από τα εθνικά μέσα ποσοστά φτώχειας, δεν διαφέρουν σημαντικά από τα αντίστοιχα μέσα ποσοστά παιδικής φτώχειας της Ε.Ε. των 25.

Εντούτοις, το 2003 υπήρχαν στην Ελλάδα περισσότερα από 460.000 παιδιά κάτω των 18 ετών που ζούσαν σε νοικοκυριά που αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο της φτώχειας όσον αφορά το εισόδημά τους. Τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το ποσοστό της παιδικής φτώχειας συνδέεται άμεσα με την ηλικία και το καθεστώς απασχόλησης του επικεφαλής του νοικοκυριού: είτε είναι πολύ νέος, είτε είναι πολύ ηλικιωμένος, είτε είναι άνεργος είτε έχει συνταξιοδοτηθεί. Τα πιο φτωχά παιδιά σταματούν νωρίς την υποχρεωτική εκπαίδευση, πιο συχνά από τα παιδιά που προέρχονται από πιο πλούσιες οικογένειες, και συχνά εισέρχονται στην αγορά εργασίας.

Η εκπαίδευση μοιάζει να αποτελεί έναν «αναπαραγωγικό» παράγοντα, που σημαίνει ότι ένα χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης μεταξύ των γονέων μεταφράζεται σε υψηλότερο κίνδυνο για τη δημιουργία ενός χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης μεταξύ των παιδιών τους. Επιπλέον, και είναι ίσως πιο σημαντικό, φαίνεται ότι τα παιδιά των φτωχών γονέων βρίσκονται σε πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο «να βουλιάξουν στα κενά» του εκπαιδευτικού συστήματος (να το σκάσουν από το σχολείο, να εγκαταλείψουν τις σπουδές τους) και σε ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο να μην επιστρέψουν ποτέ στο σχολείο για να ολοκληρώσουν τη βασική εκπαίδευση ή να μάθουν να ασκούν μια εμπορική δραστηριότητα ή κάποια

τέχνη. Οι παράγοντες αυτοί καθορίζουν σημαντικά την είσοδο ή την παραμονή σε κατάσταση φτώχειας.

Οι κοινωνικές υπηρεσίες φροντίδας παιδιών δεν είναι ακόμη ευρέως διαθέσιμες για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και ιδιαίτερα για τα βρέφη (νήπια). Επιπλέον, μόνο οι εργαζόμενες γυναίκες έχουν πρόσβαση σε αυτές, αυξάνοντας έτσι τις δυσκολίες για τις μη εργαζόμενες γυναίκες που αναζητούν εργασία. Για ορισμένες ομάδες πληθυσμού ιδιαίτερα, και ειδικότερα στην περίπτωση των μονογονεϊκών οικογενειών, αυτή η μη διαθεσιμότητα εγκαταστάσεων και υπηρεσιών φροντίδας παιδιών κάνει ολόένα και πιο δύσκολο το συμβιβασμό των οικογενειακών τους ευθυνών με μια δουλειά που προσφέρει εισόδημα. Διάφορα εμπειρικές διαπιστώσεις αναφέρουν ότι υπάρχει ένα οξύ «έλλειμμα ευημερίας» όσον αφορά τις υπηρεσίες που παρέχονται σε παιδιά και σε οικογένειες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες.

Τα υπάρχοντα προγράμματα ενίσχυσης του εισοδήματος για οικογένειες που βρίσκονται σε δυσκολία ούτε αποτελούν προγράμματα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, ούτε συνιστούν ένα δίκτυο ασφαλείας για τα παιδιά. Τα επιδόματα, οι αποζημιώσεις και τα μέτρα φορολογικής ελάφρυνσης φαίνεται ότι είχαν αμελητέα επίδραση στη μείωση της παιδικής φτώχειας. Μια μελέτη που αξιολογεί την επίδραση των μεταβιβαστικών πληρωμών σε νοικοκυριά για την ανακούφιση της παιδικής φτώχειας στις χώρες της Νότιας Ευρώπης αποκαλύπτει ότι αυτές οι μεταβιβαστικές πληρωμές είναι ιδιαίτερα αναποτελεσματικές δεδομένου ότι «ένας μεγάλος αριθμός φτωχών νοικοκυριών με παιδιά δεν πληροί τις προϋποθέσεις ώστε να λαμβάνει υποστήριξη εισοδήματος (όπως στην Ελλάδα και στην Ιταλία) ή να λαμβάνει χαμηλές αποζημιώσεις (όπως στην Ισπανία και στην Πορτογαλία)»¹. Με άλλα λόγια, μπορούμε να πούμε ότι η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα δεν έχει ακόμη γίνει το κύριο όργανο για την αναδιανομή του εισοδήματος.

Συνολικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα μέτρα της πολιτικής που εφαρμόζεται για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας δεν εστιάζονται στα φτωχά παιδιά, αλλά μάλλον στην υποστήριξη της οικογένειας και των παιδιών γενικότερα. Για το λόγο αυτό αποτελούν κατά κάποιο τρόπο μια ολοκληρωμένη αναπάντηση της πολιτικής στα συγκεκριμένα προβλήματα της παιδικής φτώχειας. Η έλλειψη στενής αλληλεπίδρασης και συνέργειας μεταξύ των διαφόρων σχετικών μέτρων και δράσεων κοινωνικής πολιτικής στον τομέα αυτό καθιστά την κατάσταση ακόμη πιο δύσκολη.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι ποτέ δεν δόθηκε μεγάλη προτεραιότητα από το Κράτος στην έρευνα σχετικά με τα ζητήματα της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής ανισότητας. Επιπλέον, όταν πραγματοποιήθηκε έρευνα, τα αποτελέσματα που προέκυψαν δεν ελήφθησαν υπόψη στη διαδικασία ανάπτυξης της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Το αποτέλεσμα είναι ότι παραμένουν τα κενά πληροφόρησης που αφορούν τα ζητήματα αυτά, ιδιαιτέρως όσον αφορά την παιδική φτώχεια. Αυτό συνδέεται επίσης με το γεγονός ότι υπάρχει πλήρης έλλειψη ενός συναφούς συστήματος παρακολούθησης για τη διαδικασία παρακολούθησης της εφαρμογής των σχετικών μέτρων και για την αξιολόγηση της επίδρασής τους στην παιδική φτώχεια.

¹ Μασαγγάνης Μ., κ.α., 2004, σελ. 16.

1. Περιγραφή και ανάλυση της έκτασης και της φύσης της παιδικής φτώχειας και ευημερίας στην Ελλάδα

1.1 Εισαγωγή

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, η Ελλάδα παρουσίασε μια σταθερά υψηλή οικονομική ανάπτυξη, ενώ σύμφωνα με τις επίσημες προβλέψεις, αυτή η οικονομική απόδοση θα συνεχιστεί για τα δύο τουλάχιστον επόμενα χρόνια (π.χ. 2007-2008). Ο πληθυσμός της Ελλάδας εμφάνισε μια ελαφριά αύξηση τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, κυρίως εξαιτίας της μαζικής εισροής μεταναστών κατά τη διάρκεια της περιόδου 1992-2000. Ωστόσο, ο παιδικός πληθυσμός (παιδιά ηλικίας 0-19 ετών) παρουσίασε μια καθοδική τάση σε απόλυτους και σχετικούς όρους κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε ετών, κυρίως εξαιτίας του μειούμενου ρυθμού γεννήσεων². Το 1991, υπήρχαν 2,7 εκατομμύρια παιδιά (ηλικίας 0-19 ετών), τα οποία αντιπροσώπευαν το 26,6 % του συνολικού πληθυσμού, ενώ το 2004 ο αντίστοιχος αριθμός υπολογιζόταν στα 2,2 εκατομμύρια παιδιά, αντιπροσωπεύοντας μόνο το 20,2 % του συνολικού πληθυσμού³.

Τα ευρήματα μιας πρόσφατης έρευνας για την παιδική ευημερία σε πλούσιες χώρες δείχνουν ότι η μέση θέση κατάταξης για την Ελλάδα είναι η 13^η μεταξύ των 21 χωρών που υποβλήθηκαν σε αξιολόγηση⁴. Η έκθεση αυτή συνιστά μια συγκριτική αξιολόγηση με βάση μια μέτρηση των ακόλουθων έξι στοιχείων: υλική ευημερία, υγεία και ασφάλεια, εκπαιδευτική ευημερία, οικογενειακές και παρόμοιες σχέσεις, συμπεριφορές και κίνδυνοι και υποκειμενική ευημερία. Παρά τα προφανή μειονεκτήματα στη μεθοδολογία που εφαρμόζεται για την καταμέτρηση της παιδικής ευημερίας, η μελέτη επιχειρεί σαφώς να υπερβεί τη μονοδιάστατη προσέγγιση της εισοδηματικής φτώχειας και να παρακολουθήσει την «παιδική ευημερία» σε ένα συγκριτικό διεθνές επίπεδο. Διεξήχθη επίσης μια πιο εκτεταμένη έρευνα στα τότε 25 Κράτη Μέλη της Ε.Ε. χρησιμοποιώντας 51 μεταβλητές, διαρθρωμένες σε 23 τομείς αρμοδιότητας, οι οποίοι, με τη σειρά τους, δημιουργούν 8 ομάδες: υλική κατάσταση των παιδιών, στέγαση, υγεία, υποκειμενική ευημερία, εκπαίδευση, σχέσεις των παιδιών, πολιτική συμμετοχή, και κίνδυνος και ασφάλεια. Η μελέτη αυτή κατέταξε την Ελλάδα στη 16^η θέση μεταξύ των τότε 25 της Ε.Ε.⁵

Μια τέτοια πολυδιάστατη προσέγγιση μοιάζει να είναι ιδιαίτερα αναγκαία, δεδομένου ότι έως σήμερα υπάρχουν διάφορες μεθοδολογίες που αφορούν την καταμέτρηση της παιδικής φτώχειας, γεγονός που προκαλεί ένα σύνολο σοβαρών εννοιολογικών και εμπειρικών προβλημάτων. Για παράδειγμα, όσον αφορά την καταμέτρηση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα, καθίσταται προφανές από τα σχετικά στοιχεία που απεικονίζονται στον Πίνακα 1 στο επόμενο κεφάλαιο, ότι δεν χρησιμοποιείται καμία κοινή μεθοδολογία. Αυτό σημαίνει ότι διάφορες μελέτες σχετικά με την παιδική φτώχεια χρησιμοποιούν διαφορετικές ηλικιακές ομάδες για τα παιδιά, διαφορετικές σχετικές γραμμές φτώχειας, διαφορετικές κλίμακες ισοδυναμίας και διαφορετικές πηγές δεδομένων. Επιπροσθέτως, υπάρχει μια έλλειψη από χρονολογικές σειρές δεδομένων για την περίοδο 1994-2005. Όλες αυτές οι «ανακολουθίες» οδηγούν στην αδυναμία σωστής παρακολούθησης όσον αφορά την έκταση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της προαναφερθείσας χρονικής περιόδου.

² Ο συνολικός ρυθμός γονιμότητας στην Ελλάδα ήταν 2,2 παιδιά ανά γυναίκα το 1960. Ωστόσο, το 1994 διαπιστώθηκε ότι ο ρυθμός αυτός ήταν 1,4 και το 2005 ο ρυθμός ήταν 1,3. Το ποσοστό αυτό είναι 0,8 μονάδες χαμηλότερο από το ρυθμό γονιμότητας για την αναπαραγωγή του πληθυσμού. Eurostat, βάση δεδομένων Queen Tree, 2007.

³ Τα δεδομένα αντλήθηκαν από την ηλεκτρονική διεύθυνση: www.statistics.gr

⁴ UNICEF, 2007, σελ. 2.

⁵ Bradshaw J., Hoelscher P., Richardson D., 2006, «ΕΝΑΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ», Έρευνα Κοινωνικών Δεικτών, Τόμος 80: 133-177, Springer, σελ.133 και 170.
<http://springerlink.metapress.com/content/F3642p2x00hn5h01/fulltext.pdf>

Εκτός από τις προσεγγίσεις που εστιάζονται στην παιδική ευημερία, ο ΟΟΣΑ και η Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat) χρησιμοποιούν μεθοδολογίες που εστιάζονται στην καταμέτρηση της εισοδηματικής φτώχειας. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε συνολικά ότι οι προαναφερθείσες μεθοδολογίες που επιχειρούν να καταμετρήσουν την παιδική φτώχεια (ευημερία και εισόδημα φτώχειας) μοιράζονται ένα κοινό χαρακτηριστικό, δηλαδή την υπόθεση της ίσης διανομής πόρων στο εσωτερικό του νοικοκυριού. Για το λόγο αυτό τα υπάρχοντα στατιστικά στοιχεία που αφορούν την παιδική φτώχεια συνιστούν το υποπροϊόν των ερευνητικών δραστηριοτήτων του τομέα που εστιάζεται περισσότερο σε νοικοκυριά παρά στα παιδιά. Με τον τρόπο αυτό, δεν είναι δυνατόν να γνωρίζουμε την έκταση και τη σοβαρότητα της παιδικής φτώχειας αυτής καθαυτής, αλλά μάλλον μόνο τα χαρακτηριστικά των παιδιών που ζουν σε φτωχά νοικοκυριά. Για το λόγο αυτό υπάρχει ανάγκη να πραγματοποιηθούν ερευνητικές μελέτες στον τομέα αυτό σχετικά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των παιδιών σε όλα τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε., με βάση κοινώς συμφωνηθέντα πρότυπα, όπως: ομάδες απόμων της ίδιας ηλικίας, κλίμακες ισοδυναμίας και δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή των εν λόγω ερευνών αναμένεται να ξεπεράσει τα σοβαρά μειονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τις υπάρχουσες μεθοδολογίες αποτίμησης και να συμβάλλουν στην κατανόησή μας σχετικά με τη συγκριτική ακριβή έκταση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μεταξύ των παιδιών.

Όσον αφορά την Ελλάδα, εκτός από τα μειονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τις υπάρχουσες μεθοδολογίες αποτίμησης, θα πρέπει να τονίσουμε ότι υπάρχει μια προφανής έλλειψη ισχυρών ενδείξεων που αφορούν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, και, ιδιαιτέρως, την παιδική φτώχεια. Το Κράτος στην Ελλάδα δεν έχει δώσει ποτέ μεγάλη προτεραιότητα στην έρευνα γύρω από τα ζητήματα αυτά, και ούτε έχουν δημιουργηθεί σύνδεσμοι μεταξύ της έρευνας/ των αποτελεσμάτων της έρευνας και της διαμόρφωσης των σχετικών αντιδράσεων της κοινωνικής πολιτικής. Εκτός τούτου, είναι γεγονός πολύ σπάνιο να λαμβάνονται υπόψη τα αποτελέσματα της έρευνας στη διαδικασία ανάπτυξης της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Δεδομένης της κατάστασης, είναι προφανές ότι η ποικιλία των διαθέσιμων στοιχείων σχετικά με την έκταση και τη φύση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα είναι μάλλον περιορισμένη. Για το λόγο αυτό, για τους σκοπούς της Έκθεσης αυτής, έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορες διεθνείς πηγές που περιέχουν δεδομένα σχετικά με την παιδική φτώχεια στην Ελλάδα. Ωστόσο, οι συγκρίσεις των σχετικών στοιχείων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 στο επόμενο κεφάλαιο, θα πρέπει να πραγματοποιούνται με προσοχή, δεδομένου ότι βασίζονται σε διαφορετικές μεθοδολογίες αποτίμησης.

1.2 Πρόσφατες τάσεις της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα

Όσον αφορά την εξέλιξη της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα, σύμφωνα με διάφορες πηγές δεδομένων, φαίνεται ότι το ποσοστό της παιδικής φτώχειας έχει παρουσιάσει μια ελαφρά καθοδική τάση κατά τη διάρκεια της περιόδου 1980-2000, την οποία ακολούθησε μια ελαφρά ανοδική τάση έως το 2003 και από τότε και στο εξής η τάση παρουσιάζεται μειούμενη.

Πιο συγκεκριμένα, μια πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ επισημαίνει ότι το ποσοστό της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα, χρησιμοποιώντας το 50 % της σχετικής γραμμής φτώχειας, εμφάνισε μια ελαφρά καθοδική τάση κατά τη διάρκεια της περιόδου 1980-2000, από 12,7 % σε 12,4 %⁶.

⁶ Υπολογίζεται από τη Μελέτη Κατανομής Εισοδήματος του ΟΟΣΑ, το όριο φτώχειας καθορίζεται στο 50 τοις εκατό του μέσου διαθέσιμου σταθμισμένου εισοδήματος, κλίμακες ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ. Βλέπε, Whiteford P., Adema W., 2007, Πίνακας 2, σελ. 18.

Αφετέρου, σύμφωνα με με άλλα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία και χρησιμοποιώντας το 60 % της σχετικής γραμμής φτώχειας, το ποσοστό της παιδικής φτώχειας αυξήθηκε από το 1995 έως το 2003: από 19 % το 1995 σε 21 % το 2000 και έχει αυξηθεί στο 21,2 % το 2003 (Πίνακας 1, Γραμμές 3 και 4). Επιπλέον, το 2003, διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό της παιδικής φτώχειας, το οποίο καταμετρήθηκε ως ένα ποσοστό του συνολικού παιδικού πληθυσμού στην Ελλάδα, ήταν 23,5 % (Πίνακας 1, Γραμμή 4), δηλαδή περίπου 460.000 παιδιά στην Ελλάδα, κάτω των 18 ετών (βλέπε επίσης Πίνακα 2).

Πίνακας 1: Ποσοστά παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα: 1994-2005

Πηγές/ Έτος		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Όριο φτώχειας στο 60 % του μέσου εισοδήματος													
1	GR	21,6							18,3				
	E.E.-11	19,5							19,3				
2	GR											20,1	
	E.E.-25											19,0	
3			19					21					
4											21,2a 23,5b		
5	GR					17,0							
	IT					20,7							
	ES					18,3							
	PO					22,0							
6	GR									23,0			
7	GR					21,0							
8	GR										23,1		
9	GR										21,0	20,0	19,0
	E.E.-25										19,0	20,0	-
Όριο φτώχειας στο 50 % του μέσου εισοδήματος													
10	GR							12,4					
	ΟΟΣΑ							11,2					
11	GR							12,9					
	E.E.-8+*							11,0					

Πηγές:

- (1): Bourgeau-Dubois, C., Maître B., ECHP δεδομένα 1994-2001, παιδί μικρότερο από 18 ετών, κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ, όριο φτώχειας το 60 % του μέσου εισοδήματος.
- (2) Κοινή έκθεση περί Κοινωνικής Προστασίας και Κοινωνικής Ένταξης 2007, 2007, παιδιά ηλικίας 0-17 ετών, όριο φτώχειας στο 60 % του μέσου εισοδήματος.
- (3) Hoelcher, P., 2004, όριο φτώχειας στο 60 % του διάμεσου εισοδήματος, σελ. 25.
- (4) Μπούζας Ν., 2006, παιδιά μικρότερα των 18 ετών, E.E.-SILC δεδομένα 2003 δεδομένα εισοδήματος για το 2002, όριο φτώχειας στο 60 % του μέσου διαθέσιμου σταθμισμένου εισοδήματος: α) φτωχά παιδιά ως το ποσοστό φτωχών ατόμων, β) φτωχά παιδιά ως το ποσοστό όλων των παιδιών.
- (5) Πατσαγκάνης Μ., κ.α., 2005, δεδομένα EUROMOD, παιδί ηλικίας 0-17, το όριο φτώχειας είναι ίσο με το 60 % του εθνικού μέσου εισοδήματος διαθέσιμου εισοδήματος, τροποποιημένη κλίμακας ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ.
- (6) Bradshaw J., 2006, παιδιά κάτω των 16 ετών που ζουν σε νοικοκυριά με ισοδύναμο (τροποποιημένο από τον ΟΟΣΑ) εισόδημα μικρότερο από το 60 τοις εκατό του μέσου.
- (7) Bradshaw J., 2002, ECHP δεδομένα 1998 – δεδομένα εισοδήματος για το προηγούμενο έτος, όριο φτώχειας στο 60 % του διάμεσου εισοδήματος.
- (8) Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής προστασίας, 2006, E.E.-SILC δεδομένα 2003 – δεδομένα εισοδήματος για το 2002-, παιδί ηλικίας 0-15.
- (9) Eurostat, 2007, E.E.-SILC, 2003-2004-2005, παιδί μικρότερο των 16 ετών, οριακό σημείο: 60 % του μέσου εισοδήματος εισοδήματος μετά από κοινωνικές μεταβιβάσεις.
- (10) UNICEF, 2007 ποσοστό παιδιών που ζουν σε νοικοκυριά με ισοδύναμο εισοδήματα κάτω του 50 % του εθνικού μέσου όρου.
- (11) Smeeding, T., Munzi T., 2006, * συν Η.Π.Α. και Καναδάς, παιδί μικρότερο των 18 ετών, δεδομένα LIS, όριο φτώχειας στο 50 % του μέσου εισοδήματος διαθέσιμου εισοδήματος.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα που βασίζονται στα δεδομένα της Έρευνας «Στατιστικά στοιχεία σχετικά με το Εισόδημα και της Συνθήκης Διαβίωσης» (Ε.Ε.-SILC), η οποία χρησιμοποιεί τη σχετική γραμμή φτώχειας του 60 %, δείχνουν ότι τα ποσοστά παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα από το 2003 έως το 2005 έχουν ακολουθήσει μια καθοδική τάση, δηλαδή 21,0 % το 2003, 20,0 % το 2004 και 19,0 % το 2005 (Πίνακας 1, Γραμμή 9). Τα ποσοστά αυτά, τα οποία μόλις υπολείπονται του εθνικού μέσου ποσοστού φτώχειας για τα αντίστοιχα έτη, αντιπροσωπεύουν το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 0-17 του συνολικού αριθμού των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος (π.χ. κάτω από το όριο του 60 %). Τα δεδομένα αποκαλύπτουν επίσης ότι τα ποσοστά παιδικής φτώχειας για την Ελλάδα δεν διαφέρουν σημαντικά από τα μέσα ποσοστά παιδικής φτώχειας της Ε.Ε. των 25 για τα αντίστοιχα χρόνια, όπως απεικονίζονται στον Πίνακα 1 (Γραμμές 1 και 9).

Σε γενικές γραμμές, τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το ποσοστό παιδικής φτώχειας συνδέεται στενά με την ηλικία και το καθεστώς απασχόλησης του επικεφαλής του νοικοκυριού: οι πολύ νέοι, οι πολύ ηλικιωμένοι, οι άνεργοι και οι συνταξιούχοι επικεφαλής των νοικοκυριών έχουν πιο συχνά παιδιά που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Τα φτωχά παιδιά εγκαταλείπουν την υποχρεωτική εκπαίδευση πιο συχνά από τα μη φτωχά παιδιά και εισέρχονται στην αγορά εργασίας σε υψηλότερα ποσοστά από τα μη φτωχά παιδιά.

Πιο συγκεκριμένα, η παιδική φτώχεια μοιάζει να συνδέεται στενά με την ηλικία των παιδιών (Πίνακας 2): «Όσο πιο μεγάλα είναι τα παιδιά, τόσο πιο πιθανό είναι να είναι φτωχά σε σύγκριση με τα μικρότερα»⁷. Αυτό το συμπέρασμα ίσχυε τόσο το 1994 όσο και το 2001. Αυτή η διαπίστωση, με τη σειρά της, υποδηλώνει τη συνεχώς αυξανόμενη αδυναμία των φτωχών νοικοκυριών να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες ανάγκες των παιδιών τους, καθώς αυτά μεγαλώνουν.

Πίνακας 2: Φτωχά παιδιά ανά ηλικιακή ομάδα, 2003

Ηλικιακές ομάδες	Φτωχά παιδιά		Φτωχά παιδιά ως ποσοστό % του συνολικού αριθμού των παιδιών
	Αριθμός	%	
0-5	117.919	25,6	18,9
6-11	160.655	34,9	25,0
12-17	181.632	39,9	26,3
Σύνολο	460.202	100,0	23,5

Πηγή: Ν. Μπούζας (2005), Πίνακας 3, σελ. 102.

Επιπλέον, η πιθανότητα να ζουν τα παιδιά σε ένα νοικοκυριό «φτωχού εισοδήματος» είναι υψηλότερη, όταν ο επικεφαλής του νοικοκυριού έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- είναι πολύ νέος (μικρότερος από 24 ετών)
- είναι πολύ ηλικιωμένος (μεγαλύτερος από 65 ετών)
- είναι άνεργος
- έχει συνταξιοδοτηθεί
- είναι ανενεργός

⁷ Bourreau-Dubois C., Maitre B, Πίνακας 2, σελ. 4.

Αφετέρου, η πιθανότητα να ζουν τα παιδιά σε ένα νοικοκυριό «φτωχού εισοδήματος» μειώνεται, όταν ο επικεφαλής του νοικοκυριού εργάζεται⁸. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα παιδιά εκείνα που ζουν σε νοικοκυριά, των οποίων οι επικεφαλής εργάζονται, αντιμετωπίζουν μικρότερο κίνδυνο φτώχειας, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα φτωχά παιδιά. Η εργασία έχει θεωρηθεί ως το καλύτερο μέσο για τη καταπολέμηση της φτώχειας και, για το σκοπό αυτό, έχει αναπτυχθεί μια μεγάλη σειρά από πολιτικές, μέτρα και παρεμβάσεις, που έχουν σκοπό την αύξηση των ποσοστών εργασίας για όλες τις ομάδες πληθυσμού. Φαίνεται, ωστόσο, ότι και οι εργαζόμενοι με παιδιά μπορούν να είναι φτωχοί. Σύμφωνα με τα συγκεντρωθέντα στοιχεία, η μεγάλη πλειοψηφία των επικεφαλής των φτωχών νοικοκυριών εργάζονται. Από ένα σύνολο 240.000 επικεφαλής φτωχών νοικοκυριών, διαπιστώθηκε ότι περισσότεροι από 193.000 εργάζονταν⁹. Με άλλα λόγια, η εργασία από μόνη της δεν είναι αρκετή για να εξαλείψει την παιδική φτώχεια, ιδιαίτερα αν δεν συνοδεύεται από τους κατάλληλους μισθούς ή από επαρκείς οικονομικές απολαβές για τους εργαζόμενους με παιδιά. Αυτό συνεπάγεται την ενεργοποίηση της αρχής του «να αποδίδει εισόδημα η δουλειά», γεγονός που θα πρέπει να λαμβάνει τη μορφή συγκεκριμένων μέτρων. Ως τώρα, ωστόσο, δεν έχει εφαρμοστεί στην Ελλάδα καμία σημαντική πολιτική πρωτοβουλιών, σε αντίθεση με τα περισσότερα άλλα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επιπλέον, τα παιδιά που ζουν σε ορισμένες γεωγραφικές περιφέρειες (υπάρχουν 13 τέτοιες περιφέρειες στην Ελλάδα) έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να ζουν σε νοικοκυριά με περιορισμένους οικονομικούς πόρους, τόσο εξαιτίας της περιφερειακής κοινωνικοοικονομικής κατάστασης όσο και εξαιτίας των συγκεκριμένων αναγκών των νοικοκυριών στη συγκεκριμένη περιοχή. Έχει υπολογιστεί, με βάση τα δεδομένα του 2003 των Ε.Ε.-SILC, ότι με τη χρήση του δείκτη παιδικής φτώχειας ως του ποσοστού των παιδιών που ζουν σε φτωχά νοικοκυριά σε σχέση με όλα τα παιδιά σε κάθε περιφέρεια, τρεις περιφέρειες (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Ελλάδα και Νότιο Αιγαίο) παρουσιάζουν πολύ υψηλότερα ποσοστά παιδικής φτώχειας από τον εθνικό μέσο όρο: διαπιστώθηκε ότι τα ποσοστά αυτά κυμαίνονταν μεταξύ 35 % και 37 % σε σύγκριση με το 23 % του εθνικού μέσου όρου. Τέσσερις περιφέρειες παρουσιάζουν ποσοστά παιδικής φτώχειας γύρω στο 30 % (Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Κεντρική Ελλάδα και Πελοπόννησος), άλλες τρεις περιφέρειες παρουσιάζουν ποσοστά παιδικής φτώχειας κοντά στον εθνικό μέσο όρο (Κεντρική Μακεδονία, Θεσσαλία και Ιόνια Νησιά), ενώ οι εναπομείνουσες τρεις περιφέρειες παρουσιάζουν ποσοστά παιδικής φτώχειας χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο (Αττική, Βόρειο Αιγαίο και Κρήτη)¹⁰. Με άλλα λόγια, η κατανομή της παιδικής φτώχειας είναι άνιση στις περιφέρειες της Ελλάδας, και έτσι επισημαίνεται η ανάγκη να αναπτυχθούν πολιτικές προτεραιοτήτων για την εξάλειψη της παιδικής φτώχειας σε περιφερειακό επίπεδο.

Τα νοικοκυριά με πολλά παιδιά αντιμετωπίζουν υψηλά ποσοστά κινδύνου παιδικής φτώχειας. Έχει διαπιστωθεί ότι όταν ο αριθμός των παιδιών σε ένα νοικοκυριό είναι μεγαλύτερος των τριών, το ποσοστό φτώχειας αυξάνεται ακόμη περισσότερο. Το 2003, το ποσοστό φτώχειας για νοικοκυριά με ένα παιδί ήταν 19,4 %, ενώ για νοικοκυριά με τρία παιδιά το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 33,4 %. Στα νοικοκυριά με περισσότερα από πέντε παιδιά, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν μεγαλύτερο από 70 %¹¹.

Η ίδια κατάσταση ισχύει για τις μονογονεϊκές οικογένειες στην Ελλάδα. Οι μονογονεϊκές οικογένειες με παιδιά φαίνεται να έχουν μεγάλες πιθανότητες διαβίωσης με εισόδημα έντονης φτώχειας¹². Πράγματι, οι ενδείξεις επισημαίνουν ότι, αν και οι μονογονεϊκές οικογένειες στην Ελλάδα αποτελούν μια μικρή μόνο μειοψηφία του συνόλου των νοικοκυριών (2 %) καθώς και των νοικοκυριών με παιδιά (4 %), ανήκουν ανάμεσα στις πιο ευπαθείς ομάδες, όσον αφορά τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ιδιαίτέρως, μια πρόσφατη έκθεση σχετικά με τις μονογονεϊκές οικογένειες στην Ελλάδα, η οποία

⁸ Μπούζας Ν., (2005), Πίνακες 1 και 2, σελ. 101.

⁹ Ομοίως, πίνακας 1, σελ. 101.

¹⁰ Δεδομένα που εξήχθησαν από: Μπούζας Ν., 2005, Πίνακας 7, σελ. 105.

¹¹ Μπούζας Ν., 2005, Πίνακας 2, σελ. 101.

¹² Μασσαγγάνης Μ., κ.α., 2005, Πίνακας 4, σελ. 4.

βασίστηκε στα δεδομένα των E.E.-SILC για το έτος 2004, δείχνει, μεταξύ άλλων, ότι το ποσοστό φτώχειας των νοικοκυριών των μονογονεϊκών οικογενειών είναι 34,4 %, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από εκείνο των νοικοκυριών με δύο γονείς, π.χ. 20,4 %¹³.

Επιπλέον, μια πρόσφατη μελέτη γύρω από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των μόνων γονέων στην Ελλάδα συμπέρανε ότι «οι μεταβιβαστικές πληρωμές είναι πολύ περιορισμένες και αποτελούν ένα μικρό τμήμα των συνολικών οικονομικών πόρων των νοικοκυριών με μόνο γονέα»¹⁴. Όσον αφορά τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των μονογονεϊκών οικογενειών, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι¹⁵:

- η πλειοψηφία τους έχει επικεφαλής γυναίκα (92 %),
- η πιο κοινή ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκει ο επικεφαλής του νοικοκυριού είναι 25-49 ετών (73 %),
- η μεγάλη πλειοψηφία των νοικοκυριών αυτών έχουν 1 ή 2 παιδιά (92 %),
- το 82% των υπευθύνων των μονογονεϊκών νοικοκυριών ηλικίας 25-49 εργάζεται και το 18% δεν εργάζεται: το 98 % όσων εργάζονται, είτε είναι μισθωτοί είτε αυτοαπασχολούμενοι,
- το ποσοστό ανεργίας για τους μόνους γονείς στην ηλικιακή ομάδα των 25-49 ετών είναι 13 %, σχεδόν διπλάσιο από το ποσοστό ανεργίας της ίδιας ηλικιακής ομάδας μεταξύ του συνολικού ενεργού πληθυσμού (7 %).

Η τελευταία διαπίστωση δηλώνει ότι η απουσία εισοδήματος που προέρχεται από εργασία είναι μεγαλύτερη στην περίπτωση των μόνων γονέων από τον υπόλοιπο ενεργό πληθυσμό. Για το λόγο αυτό, φαίνεται ότι αυτή η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα πρέπει να γίνει το επίκεντρο της πολιτικής που «κάνει τη δουλειά να αποδίδει εισόδημα». Με άλλα λόγια, οι μεταβιβαστικές πληρωμές εισοδήματος που συνοδεύονται από ενεργές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας μπορεί να αποτελέσουν ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση για τους άνεργους μόνους γονείς.

1.3 Υλική στέρηση των παιδιών

Όσον αφορά την ευρύτερη έννοια της υλικής ευημερίας των παιδιών, το ποσοστό των παιδιών που ζουν σε ένα νοικοκυριό του οποίου ο επικεφαλής δεν εργάζεται, είναι μικρότερο από το μισό του αντίστοιχου μέσου όρου του ΟΟΣΑ: 2,4 % σε σύγκριση με 5,0 %. Με άλλα λόγια, η έκταση και η σοβαρότητα της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα φαίνεται να συνδέονται με τα χαμηλά εισοδήματα και σε μικρότερο βαθμό με την έλλειψη εργασίας. Μπορούμε να πούμε ότι τα νοικοκυριά στην Ελλάδα προγραμματίζουν «τις γεννήσεις των παιδιών» σε άμεση σχέση με την εξασφάλιση σταθερής εργασίας.

Αν και ο κίνδυνος του ποσοστού παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα δεν είναι πολύ μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο μέσο όρο του ΟΟΣΑ, το ποσοστό των παιδιών που αναφέρουν χαμηλά ποσοστά οικογενειακής ευημερίας υπερβαίνει τον αντίστοιχο μέσο όρο του ΟΟΣΑ (28,7 % έναντι 19,8 %) ¹⁶. Αυτή η διαπίστωση επισημαίνει ότι τα παιδιά στην Ελλάδα αισθάνονται πιο στερημένα από τον αντίστοιχο μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ. Τα χαμηλά επίπεδα οικογενειακής ευημερίας αντανακλώνται εν μέρει στο ποσοστό των παιδιών που αναφέρουν λιγότερα από έξι εκπαιδευτικά

¹³ Για λεπτομερή ανάλυση, βλέπε Μουρίκη Α., Μιχαηλίδου Μ., Gazon E., 2007.

¹⁴ Κικίλιας Η. κ.α., 2007, σελ. 24.

¹⁵ Στοιχεία που αντλήθηκαν από: Κικίλιας Η. κ.α., 2007, σελ.13-16.

¹⁶ UNICEF, 2007, σελ. 42.

αντικείμενα/ ευκολίες στο σπίτι ¹⁷, το οποίο είναι πολύ ψηλότερο στην Ελλάδα από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ (61,8 % έναντι 27,0 %) ¹⁸. Είναι προφανές ότι τα παιδιά στην Ελλάδα συναντούν περισσότερες δυσκολίες στο να κάνουν το διάβασμά τους και τις ασκήσεις τους στο σπίτι εξαιτίας της έλλειψης χώρου και ευκολιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας. Αφετέρου, φαίνεται ότι λιγότερα παιδιά στην Ελλάδα στερούνται κουλτούρας, σε σύγκριση με το μέσο όρο του ΟΟΣΑ, όσον αφορά την ύπαρξη λιγότερων από δέκα βιβλία στο σπίτι (7,2 % και 7,9 % αντίστοιχα) ¹⁹. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι τα παιδιά στην Ελλάδα φαίνεται να είναι λίγο πιο αισιόδοξα και να αισθάνονται λίγο καλύτερα από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ, όσον αφορά τόσο τα ποσοστά μεγαλύτερης ικανοποίησης γύρω από τη ζωή όσο και τα χαμηλότερα ποσοστά που αφορούν το ότι αισθάνονται «ξένοι» ή «εκτός τόπου» και «μόνοι» ²⁰.

1.4 Εγκαταστάσεις φροντίδας παιδιών

Είναι κοινή πεποίθηση ότι η έλλειψη επαρκών υπηρεσιών φροντίδας για τα εξαρτώμενα μέλη των οικογενειών εξακολουθεί να αποτελεί ένα σοβαρό εμπόδιο, όχι μόνο όσον αφορά την αγορά εργασίας και την απασχόληση των φροντιστών (κυρίως γυναίκες), αλλά και σε σχέση με τη βελτίωση της κοινωνικότητας των παιδιών. Από την άποψη αυτή, τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε. συμφώνησαν όσον αφορά τους στόχους που αφορούν τη φροντίδα παιδιών / τα ποσοστά κάλυψης για μωρά και βρέφη (0 έως 3 ετών) στο 33 % και για τα νήπια προσχολικής ηλικίας (3 ετών έως την ηλικία υποχρεωτικής εισαγωγής στο σχολείο) στο 90 %. Τα σχετικά ποσοστά κάλυψης για την Ελλάδα 8 % και 70 % αντίστοιχα²¹, είναι πολύ χαμηλότερα από τους στόχους της Ε.Ε., υποδηλώνοντας χαμηλή αξιοποίηση ανθρωπίνων πόρων και ανεπαρκή προσχολική προετοιμασία των παιδιών.

Με άλλα λόγια, δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί επαρκώς στην Ελλάδα η κρατική παροχή εγκαταστάσεων φροντίδας παιδιών κάτω των 3 ετών. Ωστόσο, φαίνεται ότι είναι πιο εκτεταμένη η κρατική παροχή εγκαταστάσεων φροντίδας παιδιών μεταξύ 3 και 6 ετών, τα τελευταία χρόνια. Οι γονείς με πολύ χαμηλά εισοδήματα έχουν προτεραιότητα στα δημόσια κέντρα φροντίδας παιδιών. Αυτά τα τελευταία είναι κατά βάση δωρεάν, αλλά, εξαιτίας της υψηλής ζήτησης, συχνά λειτουργεί ένα σύστημα με λίστες αναμονής, όπου οι θέσεις χορηγούνται με βάση με το εργασιακό καθεστώς και το εισόδημα της μητέρας (οι εργαζόμενες μητέρες έχουν προτεραιότητα). Σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να ζητηθεί από οικογένειες με υψηλό εισόδημα να καταβάλλουν μια χαμηλή μηνιαία συνδρομή. Ωστόσο, είναι πιο συχνό να υπάρχει ένας συνδυασμός υψηλής ζήτησης και περιορισμένων αποτελεσμάτων παροχής στους χώρους, που γεμίζουν γρήγορα με παιδιά που προέρχονται από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος με εργαζόμενες μητέρες ²².

Συνολικά, μπορούμε να πούμε ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες φροντίδας παιδιών δεν είναι ακόμη ευρέως διαθέσιμες για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας (0 ετών έως την ηλικία υποχρεωτικής εισαγωγής στο σχολείο). Επιπλέον, μόνο οι εργαζόμενες γυναίκες έχουν πρόσβαση σε αυτές, αυξάνοντας έτσι τις δυσκολίες για τις μη εργαζόμενες γυναίκες που αναζητούν εργασία. Για ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες ιδιαιτέρως, όπως οι μόνοι γονείς, αυτή η μη διαθεσιμότητα εγκαταστάσεων και υπηρεσιών φροντίδας παιδιών κάνει ολοένα και πιο δύσκολο το συμβιβασμό των οικογενειακών ευθυνών και μιας αμειβόμενης εργασίας. Εκτός αυτού, δεν υπάρχουν υπηρεσίες φροντίδας παιδιών για γυναίκες που εργάζονται το απόγευμα και τα σαββατοκύριακα.

¹⁷ Αυτά τα εκπαιδευτικά αντικείμενα/ ευκολίες είναι: ένα γραφείο για μελέτη, ένας ήσυχος χώρος εργασίας, ένας Η/Υ για τη δουλειά του σχολείου, εκπαιδευτικό λογισμικό, μία σύνδεση με το Διαδίκτυο, μία αριθμομηχανή, ένα λεξικό και σχολικά βιβλία: UNICEF, 2007, σελ. 11.

¹⁸ UNICEF, 2007, σελ. 42.

¹⁹ Ομοίως σελ 42.

²⁰ Ομοίως, σελ. 45

²¹ Ε.Ε., 2006β, Γραφήματα 5 και 6, σελ. 8.

²² Περισσότερες λεπτομέρειες στο: Bradshaw J., Finch N., 2002, σελ. 28.

1.5 Πρόσβαση στην εκπαίδευση

Η κρατική παρέμβαση για την παροχή εκπαίδευσης σε όλα τα παιδιά παρουσιάζει ένα σύνολο αδυναμιών όσον αφορά τους ρυθμούς κάλυψης για ορισμένες ομάδες πληθυσμού (παιδιά με αναπηρία, παιδιά μεταναστών και παιδιά μειονοτικών ομάδων). Ακόμη και αν δεν είναι δυνατόν να υπολογισθούν τα ποσοστά εισαγωγής στο σχολείο που αφορούν τα προαναφερθέντα παιδιά, εξαιτίας της έλλειψης κατάλληλων στατιστικών στοιχείων, μια πρόσφατη μελέτη γύρω από την εκπαιδευτική κατάσταση των Ρομά επισημαίνει ότι «στην Ελλάδα, τα περισσότερα παιδιά Ρομά είτε δεν εγγράφονται στο σχολείο, είτε δεν παρακολουθούν τακτικά και το εγκαταλείπουν σε μικρή ηλικία. Μόνο μια μειοψηφία φτάνει στο υποχρεωτικό επίπεδο του γυμνασίου και το 60 % των παιδιών είναι αναλφάβητα. Ένα πλήθος παραγόντων συμβάλει σε αυτή τη φτωχή εκπαίδευση. Η πρόσβαση στο σχολείο είναι δύσκολη, εξαιτίας της φυσικής απόστασης πολλών οικισμών που περιορίζονται από πρακτικές αποκλεισμού των δήμων (άρνηση εγγραφής των μαθητών ή άρνηση παροχής μεταφοράς), ενώ είναι συνηθισμένος και ο ρατσισμός εκ μέρους των καθηγητών, των μαθητών και των γονέων τους. Επιπλέον, ένας τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από πολλά και συχνά ταξίδια, περιλαμβάνοντας αναγκαστικές μετακομίσεις εξαιτίας εκδιώξεων, καθιστά δύσκολη την ένταξη των παιδιών Ρομά»²³.

Σε σύγκριση με το μέσο όρο του ΟΟΣΑ όσον αφορά διάφορους σχετικούς δείκτες/διαστάσεις, η εκπαιδευτική ευημερία των παιδιών ηλικίας έως 15 ετών στην Ελλάδα μοιάζει να είναι μικρότερη όσον αφορά τα σχολικά επιτεύγματα σε σχέση με τη στοιχειώδη παιδεία, την κατανόηση θεμελιωδών επιστημονικών εννοιών και την επιστήμη. Οι Έλληνες μαθητές παρουσιάζουν σχεδόν τα ίδια ποσοστά συμμετοχής, ενώ όσον αφορά τις φιλοδοξίες τους, παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά μη συμμετοχής στην εκπαίδευση ή στην απασχόληση στις ηλικίες 15-19 ετών, και μικρότερα ποσοστά για την απόκτηση εργασίας χαμηλών προσόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι Έλληνες μαθητές εκφράζουν μια μεγαλύτερη ικανοποίηση από τη ζωή και ευημερία στο σχολείο από το μέσο όρο των μαθητών του ΟΟΣΑ και μια παρόμοια προσωπική ευημερία, δεδομένου ότι τα ποσοστά τους όσον αφορά το ότι «αισθάνονται παρείσακτοι», ή «μένουν έξω από τα πράγματα» ή «μόνοι τους» είναι παρόμοια με τους αντίστοιχους μέσους όρους του ΟΟΣΑ²⁴.

Σε γενικές γραμμές, είναι ευρέως αποδεκτό ότι όσο πιο χαμηλό είναι το επίπεδο εκπαίδευσης ενός ατόμου, τόσο πιο υψηλό φαίνεται να είναι το ποσοστό κινδύνου φτώχειας και το αντίστροφο. Επιπλέον, τα εκπαιδευτικά επιτεύγματα των φτωχών παιδιών είναι κατώτερα από εκείνα άλλων παιδιών²⁵, ενώ τα παιδιά που ζουν σε φτωχά νοικοκυριά έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να «εγκαταλείψουν» το σχολείο από τα παιδιά που ζουν σε εύπορα νοικοκυριά. Το 2003, τα ποσοστά εγκατάλειψης από την υποχρεωτική εννιαετή εκπαίδευση για τα παιδιά έως 17 ετών ήταν 1,64 % για τα φτωχά παιδιά και 0,15 % για τα παιδιά που ζουν σε μη φτωχά νοικοκυριά²⁶. Σύμφωνα με τα δεδομένα E.E.-SILC 2003 για την Ελλάδα, διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό εγκατάλειψης για τα φτωχά παιδιά ήταν πολύ υψηλότερο από εκείνο των μη φτωχών παιδιών²⁷. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των περιπτώσεων εγκατάλειψης του σχολείου κατανέμεται σε ολόκληρη την Ελλάδα, με τις αγροτικές περιοχές²⁸ και ορισμένες περιφέρειες (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ιόνια Νησιά και Κρήτη)²⁹ να παρουσιάζουν ποσοστά εγκατάλειψης υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο. Μια τέτοια διαπίστωση επισημαίνει την ανάγκη γεωγραφικής (περιφερειακής) κατανομής των παρεμβάσεων που έχουν σαν στόχο τη μείωση των ποσοστών εγκατάλειψης του σχολείου, στοιχείο που απουσιάζει από την Έκθεση Εθνικής Στρατηγικής περί Κοινωνικής Προστασίας και Κοινωνικής Ένταξης 2006-2008.

²³ ΕΚ, 2006α, σελ. 108.

²⁴ Δεδομένα για το 2003 που αντλήθηκαν από τη: UNICEF, (2007), σελ.43.

²⁵ Χρυσάκης Μ. Βαλούρδος Δ., 2005, Πίνακας 4, σελ. 74.

²⁶ Ν. Μπούζας, 2005, Πίνακας 5, σελ. 103.

²⁷ Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2006, σελ. 13.

²⁸ Κανελλόπουλος Χ., κ.α., 2004.

²⁹ Παλαιοκρασάς κ.α..

Ωστόσο, στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι ουσιαστικά στην Ελλάδα δεν υφίστανται συμβουλευτικές υπηρεσίες στο σχολείο ή στην κοινότητα και ότι οι ανάγκες διευθετούνται άνευ προγράμματος και με σημαντική καθυστέρηση. Τα παιδιά δεν έχουν σε ποιόν να στραφούν για να ζητήσουν συμβουλές και υποστήριξη, ενώ οι γονείς είναι συνήθως διστακτικοί όσον αφορά την αναζήτηση συμβουλών και επίσης αντιμετωπίζουν το πρακτικό πρόβλημα της έλλειψης των κατάλληλων υπευθύνων και υπηρεσιών.

Επιπλέον, τα φτωχά παιδιά ηλικίας 12-17 συχνά αναγκάζονται να εργαστούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τα μη φτωχά παιδιά (7,0 % σε σύγκριση με το 2,2 %, σύμφωνα με τα αριθμητικά στοιχεία του 2003)³⁰. Από τα 11.000 άνεργα παιδιά ηλικίας 12-17 ετών, το 24 % προέρχεται από φτωχά νοικοκυριά, ενώ τα υπόλοιπα ζουν σε μη φτωχά νοικοκυριά. Ίσως τα παιδιά αυτά να έχουν την ευκαιρία να περιμένουν ωστόσο βρουν μια καλύτερη δουλειά. Όπως υποστηρίζει η Διεθνής Αμνηστία Ελλάδας «η παιδική εργασία υφίσταται στην Ελλάδα. Αλλά είναι πολύ δύσκολο ακόμη και να υπολογιστεί πόσα εργαζόμενα παιδιά υπάρχουν — όπως στην υπόλοιπη Ευρώπη — καθώς η παιδική εργασία δεν είναι ανοιχτή στο “δημόσιο” βλέμμα». Η φτώχεια βρίσκεται προφανώς στην καρδιά της παιδικής εργασίας στην Ελλάδα, όπως και σε πολλές άλλες χώρες. Συνήθως, οι οικογένειες των παιδιών αυτών είναι πολύ φτωχές και δεν καταφέρνουν να μη στείλουν τα παιδιά τους έξω για να δουλέψουν. Υπολογίζεται ότι το 2000 υπήρχαν 5.800 παιδιά του δρόμου ηλικίας μεταξύ 2 και 15 ετών στην Ελλάδα, γνωστά ως τα «παιδιά των φαναριών». Αυτά τα νεαρά παιδιά — τα οποία ντύνονται με φθαρμένα ρούχα — καθαρίζουν τα παράθυρα των αυτοκινήτων ή πωλούν χαρτομάνηλα και λουλούδια με αντάλλαγμα λίγα κέρματα σε πολυσύχναστες διασταυρώσεις, εστιατόρια, καφετέριες και δημόσιους χώρους. Η μεγάλη πλειοψηφία των παιδιών αυτών είναι Έλληνες αθίγγανοι, Αλβανοί, Έλληνες και Ελληνομουσουλμάνοι³¹.

Σε κάθε περίπτωση, η πρώιμη είσοδος στην αγορά εργασίας και ειδικότερα στη δουλειά θα έπρεπε να πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις αναφορικά με την παιδική εργασία και να ανταποκρίνεται σε ειδικά μέτρα ασφαλείας που χρειάζονται για να αποφευχθούν οι τραυματισμοί των παιδιών στο χώρο εργασίας. Επιπλέον, τα φτωχά παιδιά θα συνεχίσουν να ξεκινούν την ενήλικη ζωή τους διαθέτοντας λιγότερα τυπικά προσόντα και να απειλούνται από υψηλότερα ποσοστά φτώχειας από τα άλλα παιδιά, εκτός αν εφαρμοστεί πλήρως η αρχή των ίσων ευκαιριών.

Το τελευταίο επιβεβαιώνεται από τα δεδομένα E.E.-SILC 2003, που αποκαλύπτουν μια πολύ εντυπωσιακή σχέση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και της φτώχειας. Το ποσοστό φτώχειας στην ομάδα με το «χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης» είναι μεγαλύτερο από 30 %, σε σύγκριση με ένα ποσοστό φτώχειας σχεδόν 16 % στην ομάδα με «ενδιάμεσο επίπεδο εκπαίδευσης» και ένα στοιχειώδες ποσοστό φτώχειας 1 % στην ομάδα με το «υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης».

Ωστόσο, πέρα από τα στατιστικά στοιχεία, υφίστανται δύο ακόμη σημαντικά ζητήματα που αφορούν τη σχέση μεταξύ φτώχειας και εκπαιδευτικών επιτευγμάτων. Πρώτον, η εκπαίδευση μοιάζει να είναι ένας «αναπαραγωγικός» παράγοντας, δηλαδή ένα χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων μεταφράζεται σε υψηλότερο κίνδυνο χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης των παιδιών. Δεύτερο στοιχείο, και ίσως πιο σημαντικό, είναι ότι τα παιδιά των φτωχών γονέων διατρέχουν πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο «να βουλιάξουν στα κενά» του εκπαιδευτικού συστήματος (να εγκαταλείψουν το σχολείο) και ακόμη πιο μεγάλο κίνδυνο να μην επιστρέψουν ποτέ στο σχολείο για να ολοκληρώσουν τη βασική εκπαίδευση ή για να μάθουν την άσκηση μιας εμπορικής δραστηριότητας ή μιας τέχνης. Αυτοί οι παράγοντες καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό την είσοδο σε κατάσταση φτώχειας.

³⁰ Ομοίως, Πίνακας 6, σελ. 104.

³¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλέπε Διεθνής Αμνηστία – Ελληνικό Τμήμα, 2002.

1.6 Πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και στις κοινωνικές υπηρεσίες

Είναι ευρέως παραδεκτό ότι οι φτωχοί σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και σε όλα τα εκπαιδευτικά επίπεδα αυτοαξιολογούν το επίπεδο της υγείας τους ως «κακό» ή «πολύ κακό», ή αναφέρουν την ύπαρξη μιας σοβαρής ασθένειας πιο συχνά από τους μη φτωχούς. Επίσης παραπονιούνται ότι δεν επισκέπτονται ιδιώτες γιατρούς ή οδοντιάτρους, επειδή δεν μπορούν να ανταποκριθούν στο κόστος³².

Επιπλέον, η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας, υψηλότερα ποσοστά γεννήσεων «χαμηλού βάρους» και χαμηλότερα ποσοστά ανοσοποίησης από τους αντίστοιχους μέσους όρους του ΟΟΣΑ, υποδηλώνοντας ένα λιγότερο αποτελεσματικό σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, είτε όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών υγειονομικής πρόληψης σε παιδιά, είτε όσον αφορά τις θεραπευτικές υπηρεσίες κατά τη διάρκεια της γέννησης των παιδιών. Από την άλλη, το ποσοστό θανάτων από ατυχήματα και τραυματισμούς ανά 100.000 άτομα κάτω των 19 ετών είναι χαμηλότερο στην Ελλάδα από τον αντίστοιχο μέσο όρο του ΟΟΣΑ (13,5 % έναντι 14,3 %) ³³. Τα παιδιά στην Ελλάδα σημειώνουν χαμηλότερα ποσοστά στην αναφορά «αρκετά καλής ή κακής» υγείας σε σύγκριση με το μέσο όρο του ΟΟΣΑ, κάτι που μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι εκτίθενται λιγότερο σε επικίνδυνες συμπεριφορές π.χ. το κάπνισμα των τσιγάρων, η υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ, κλπ.) και φαίνεται ότι σε γενικές γραμμές φροντίζουν καλύτερα την υγεία τους, με εξαίρεση το πρωινό που τρώνε και το γεγονός ότι είναι υπέρβαρα ³⁴.

Όσον αφορά τη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών, είναι προφανές ότι οι φτωχοί στην Ελλάδα παρουσιάζουν πολύ υψηλότερα ποσοστά χρήσης των κρατικών υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας σε σύγκριση με τους μη φτωχούς: το 2003, τα ποσοστά χρήση για τα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά ήταν 56 % και 12 % αντίστοιχα. Παρομοίως, οι φτωχοί με εξαρτώμενα παιδιά χρησιμοποιούν τις υποστηρικτικές υπηρεσίες για άτομα με αναπηρίες πιο συχνά από τους μη φτωχούς (το 2003, 1,73 % έναντι 1,28 %). Από την άλλη, τα μη φτωχά νοικοκυριά παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά στη χρήση των εγκαταστάσεων φροντίδας παιδιών από τα φτωχά νοικοκυριά: το 2003, τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 12,3 % έναντι 8,1 % ³⁵.

Συνολικά, μπορούμε να πούμε ότι οι υπηρεσίες υγείας και οι κοινωνικές υπηρεσίες στην Ελλάδα, και ιδιαιτέρως, οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και προστασίας των παιδιών δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί ικανοποιητικά. Ακόμη και σήμερα, εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές γεωγραφικές περιοχές που δεν καλύπτονται από καμία υπηρεσία υγείας ή κοινωνική υπηρεσία. Δεν χρειάζεται να αναφέρουμε ότι υπάρχει ένα οξύ «έλλειμμα ευημερίας» όσον αφορά τις υπηρεσίες που παρέχονται σε παιδιά και σε οικογένειες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες και ζουν στις περοχές αυτές.

³² Χρυσάκης Μ., κ.α., 2005, σελ.129-130.

³³ UNICEF, 2007, σελ. 42-43.

³⁴ Λεπτομέρειες στη: UNICEF, 2007, σελ. 44-45

³⁵ Όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία έχουν αντληθεί από: Μαράτου – Αλιπράντη Λ., 2005, Πίνακας 7, σελ. 247.

2. Περιγραφή και αξιολόγηση του συνολικού πλαισίου για το συντονισμό και την ανάπτυξη πολιτικής – Αναγνώριση και αξιολόγηση της βασικής ισχύουσας πολιτικής τόσο για την πρόληψη όσο και για την ανακούφιση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και για την προώθηση της ευημερίας των παιδιών στην Ελλάδα.

2.1 Το πλαίσιο της πολιτικής – τα κύρια μέτρα της πολιτικής

Είναι ευρύτερα γνωστό ότι τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε. έχουν αποφασίσει να καταπολεμήσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό μέσω ενός κοινού πλαισίου πολιτικής προτεραιοτήτων. Αυτή η πολιτική προτεραιοτήτων περιλαμβάνει σαν στρατηγικό στόχο την εξάλειψη της παιδικής φτώχειας³⁶. Σε επίπεδο Ε.Ε., «οι στόχοι της κύριας πολιτικής σε όλα τα Κράτη Μέλη της Ε.Ε. είναι κοινοί: βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των νοικοκυριών και προστασία ενάντια στη φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς και πρόληψη του περάσματός τους στις νέες γενιές»³⁷. Οι στόχοι αυτοί οδηγούν στην εισαγωγή τριών τύπων πολιτικής: Πρώτον, μια πολιτική που έχει σαν στόχο την αύξηση των οικονομικών πόρων ενός νοικοκυριού, είτε μέσω της αύξησης των ποσοστών απασχόλησης για ορισμένες ομάδες πληθυσμού, είτε μέσω της παροχής μεταβιβαστικών πληρωμών σε νοικοκυριά που βρίσκονται σε ανάγκη. Δεύτερον, μια πολιτική που έχει σαν στόχο τη μείωση των βαρών των νοικοκυριών που προέρχονται από την ύπαρξη των παιδιών (π.χ. πολιτική στέγασης, παροχές υγείας, κλπ.) και τρίτον, μια πολιτική που έχει σαν στόχο τη διασφάλιση της προστασίας των παιδιών και την προώθηση της ευημερίας τους (π.χ. εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό τους υπόβαθρο ή το επίπεδο της υγείας τους, κλπ.)³⁸.

Το σύστημα κοινωνικής πολιτικής της Ελλάδας έχει πολλά κοινά με το γενικό μοντέλο κοινωνικού συστήματος της Νότιας Ευρώπης³⁹. Οι παροχές και οι συνεισφορές των συστημάτων αυτών συνδέονται στενά με την κατάσταση απασχόλησης κάθε ατόμου. Στο πλαίσιο αυτό, η οικογένεια αποτελεί τον κύριο παροχέα προστασίας για τα ευπαθή μέλη της, ενώ οι παρεμβάσεις της κρατικής κοινωνικής πολιτικής θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ασήμαντες και περιορισμένες στην παροχή ορισμένων υπηρεσιών και μέτρων μεταβιβαστικών πληρωμών σε ορισμένες ομάδες πληθυσμού.

Η Ελλάδα, έως σήμερα, δεν έχει αναπτύξει ούτε τελειοποιήσει μια ολοκληρωμένη, μακροπρόθεσμη στρατηγική, πολιτική ή πρόγραμμα με στόχο την εξάλειψη της παιδικής φτώχειας ή της φτώχειας των ενηλίκων. Η παιδική φτώχεια στην Ελλάδα δεν έχει ακόμη αποτελέσει βασική προτεραιότητα της κοινωνικής πολιτικής, κι έτσι, δεν υπάρχουν ούτε συγκεκριμένες στρατηγικές ούτε συγκεκριμένες πολιτικές για την καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό επιβεβαιώνεται έμμεσα από την απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης στο Ερωτηματολόγιο των Ομάδων Έργου της ΕΚ σχετικά με τα υπάρχοντα μέσα για την παρακολούθηση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία απάντηση δηλώνει, μεταξύ άλλων, ότι «η καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού πραγματοποιείται κυρίως μέσω παρεμβάσεων, που εμπίπτουν σε δύο από τις τέσσερις προτεραιότητες της πολιτικής της Εθνικής Στρατηγικής για την

³⁶ Η πολιτική προτεραιοτήτων για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στα Κράτη Μέλη της Ε.Ε. εκτείνεται από την αύξηση των ποσοστών απασχόλησης έως την καταπολέμηση κάθε τύπου διάκρισης: Ε.Ε., 2005, σελ.13.

³⁷ Τα αποτελέσματα μιας μελέτης που αφορά το πέρασμα της φτώχειας στη νέα γενιά στη Μεγάλη Βρετανία δείχνει ότι υπάρχει στενή σχέση μεταξύ της φτώχειας των γονέων και της παιδικής φτώχειας. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε φτωχά νοικοκυριά παρουσιάζουν μεγάλες πιθανότητες να είναι φτωχοί ως ενήλικες: Sigle-Rushton W., 2004.

³⁸ Ε.Ε., 2005α, σελ. 3.

³⁹ Για μια λεπτομερή παρουσίαση των διαφόρων τύπων συστημάτων κοινωνικής πολιτικής, βλέπε Hoelscher, P., 2004, σελ. 51- 55.

Κοινωνική Προστασία και Κοινωνική Ένταξη 2006-2008 (Εθνικά Προγράμματα Δράσης σχετικά με την Κοινωνική Ένταξη)»⁴⁰.

Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνεται μια σειρά παρεμβάσεων που έχουν σχέση με την ευημερία των παιδιών με βάση τις ακόλουθες πολιτικές προτεραιοτήτων:

- A) Αντιμετώπιση της μειονεκτικής θέσης των ατόμων και των ομάδων στην εκπαίδευση και κατάρτιση, και
- B) Παροχή υποστήριξης στην οικογένεια.

Ωστόσο, εκτός από τα παραπάνω, δεν γίνεται καμία αναφορά στην ελληνική αντίδραση στο Ερωτηματολόγιο της Ομάδας Έργου της Ε.Κ. για την ύπαρξη μιας συγκεκριμένης στρατηγικής ή συγκεκριμένης πολιτικής που έχει σαν στόχο την εξάλειψη της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα. Ούτε υπάρχει κάποια δεδομένη ένδειξη σχετικά με το αν τα διάφορα μέτρα που έχουν σχέση με τα παιδιά και τις οικογένειές τους συνιστούν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής ή πολιτικής.

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι τα μέτρα που περιλαμβάνονται στις προαναφερθείσες προτεραιότητες στρέφονται κυρίως προς την ενεργοποίηση της αγοράς εργασίας αντί για τη βελτίωση της ευημερίας των παιδιών. Το σημείο αυτό τονίζεται ιδιαίτερα από την Έκθεση Eurochild (2007). Όπως δικαίως επισημαίνει η Έκθεση αυτή, «το ζήτημα των παιδιών μπορεί να εντοπιστεί ως ζήτημα μελλοντικών εργαζομένων ή μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο. Το θέμα των παιδιών τονίζεται μόνο σε ζητήματα οικογενειακής βίας και αναπηρίας. Όσον αφορά την κοινωνική ένταξη των ευπαθών ομάδων, λίγες ενέργειες πραγματοποιούνται για τα παιδιά και τους νέους. Επιπλέον, αυτές οι ενέργειες παρουσιάζουν έλλειψη σαφών μέτρων»⁴¹.

Συνολικά, τα μέτρα της πολιτικής που έχει σχέση με τα παιδιά στο ελληνικό Εθνικό Πρόγραμμα Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2006-2008, διαθέτουν τρία κύρια κοινά χαρακτηριστικά:

- Δεν εστιάζονται στα φτωχά παιδιά. Για το λόγο αυτό δεν είναι γνωστό αν τα φτωχά παιδιά βοηθούνται από τα μέτρα αυτά. Για παράδειγμα, υπάρχει έλλειψη γνώσης όσον αφορά τον αριθμό και την έκταση που τα φτωχά παιδιά συμμετέχουν σε προγράμματα συμπληρωματικής διδασκαλίας και σε επιπλέον μαθήματα διδασκαλικής υποστήριξης.
- Κανένα από τα μέτρα αυτά δεν έχει αξιολογηθεί κατάλληλα, συνεπώς υπάρχει μια έλλειψη γνώσης όσον αφορά την επίδρασή τους στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση των φτωχών παιδιών.
- Η μεγάλη πλειοψηφία των μέτρων/ προγραμμάτων αυτών δεν συνοδεύεται από ποσοτικούς στόχους, έτσι δεν είναι δυνατόν να παρακολουθησει κανείς την πρόοδο και την μελλοντική πιθανή τους επιτυχία.

Όσον αφορά την πρώτη προτεραιότητα της πολιτικής (A), δεν καθορίζονται συγκεκριμένοι στόχοι με σκοπό την αύξηση των ποσοστών εγγραφής στο σχολείο των παιδιών που προέρχονται από ευπαθείς ομάδες. Επιπλέον, η αναφερόμενη πολιτική μέτρων (π.χ. προγράμματα συμπληρωματικής διδασκαλίας, επιπλέον υποστήριξη διδασκαλίας, ενίσχυση των ενεργειών πιστοποίησης, κλπ.), που έχουν σαν στόχο να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στην ποιοτική εκπαίδευση με έμφαση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στην επαγγελματική κατάρτιση, είναι ένα σύνολο ιδεών ελεύθερης επιλογής και δεν εστιάζονται σε μαθητές με χαμηλούς βαθμούς ή μειονεκτικό κοινωνικό υπόβαθρο. Υπό την έννοια αυτή, η επίδρασή τους στα επιτεύγματα των μαθητών πρέπει να επαληθευτεί.

⁴⁰ Αναφέρεται στο ζήτημα της Κοινωνικής Ένταξης της Έκθεσης Εθνικής Στρατηγικής περί Κοινωνικής Προστασίας και Κοινωνικής Ένταξης 2006-2008.

⁴¹ Έκθεση Eurochild 2007, σελ. 52.

Όσον αφορά την δεύτερη προτεραιότητα της πολιτικής (B), οι προγραμματισμένες παρεμβάσεις στοχεύουν στην ενίσχυση και υποστήριξη της οικογένειας, και περιλαμβάνουν μέτρα και προγράμματα που ποικίλλουν από την υποστήριξη προς την οικογένεια, κυρίως μέσω των ενεργειών απασχόλησης, ως την παροχή πληροφοριών και εκστρατειών επαγρύπνησης. Ωστόσο, κατά κανόνα, οι παρεμβάσεις αυτές δεν εστιάζονται αποκλειστικά στα φτωχά άτομα με παιδιά. Η επίδρασή τους στην παιδική φτώχεια μπορεί για το λόγο αυτό να προκύψει τυχαία και όχι σαν προγραμματισμένος στόχος.

Τα τελευταία χρόνια, έχει αναμφισβήτητα υπάρξει μια αύξηση στο εύρος των υπηρεσιών που παρέχονται σε παιδιά και οικογένειες, ανεξάρτητα από το εάν είναι φτωχές ή όχι. Οι υπηρεσίες αυτές προσφέρονται τόσο από τους κρατικούς φορείς, όσο και από ιδιωτικούς μη κερδοσκοπικούς φορείς, και αυξάνονται τα τελευταία χρόνια, αν και συχνά αλληλεπικαλύπτονται. Ωστόσο, οι εμπειρικές διαπιστώσεις επισημαίνουν ότι πολλές οικογένειες, ιδιαίτερα όσες βρίσκονται σε μεγάλη δυσκολία, συνήθως δεν γνωρίζουν τη γκάμα των παρεχόμενων υπηρεσιών⁴². Για το λόγο αυτό, σε περίπτωση προβλήματος, προκύπτει το εξής φαινόμενο: οι οικογένειες που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν σε αυτό, μπορεί να προστρέξουν σε ακριβές ιδιωτικές υπηρεσίες, ενώ υπάρχουν και αυτές που συχνά δεν κάνουν τίποτα για να λύσουν τα προβλήματά τους.

Η άμεση βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των νοικοκυριών που βρίσκονται σε ανάγκη βασίζεται κυρίως σε παρεμβάσεις που ταξινομούνται με βάση τον άξονα: «παροχή οικονομικής υποστήριξης». Οι παρεμβάσεις αυτές βασίζονται στην καθιέρωση διαφόρων επιδομάτων για ορισμένες κοινωνικοοικονομικές ομάδες και μειώσεις φόρου σύμφωνα με τον αριθμό των παιδιών των νοικοκυριών που υποβάλλουν φορολογικές δηλώσεις⁴³. Ωστόσο, οι περιορισμένες υπηρεσίες φροντίδας παιδιών προσκρούουν στην επιτυχημένη συμμετοχή των νοικοκυριών στην αγορά εργασίας. Όπως τα ίδια τα φτωχά νοικοκυριά υποστηρίζουν σε διάφορες περιπτώσεις, η παροχή μεταβιβαστικών πληρωμών θα πρέπει να είναι συμπληρωματική των υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής για ευπαθή/ εξαρτώμενα μέλη νοικοκυριών⁴⁴. Με άλλα λόγια, είναι ευρέως αποδεκτό ότι τα πολυδιάστατα προβλήματα, όπως η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορούν να διευθετηθούν μόνο μέσω μιας σειράς παρεμβάσεων και όχι μέσω μιας μονοδιάστατης πολιτικής προσέγγισης.

Συνολικά, μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει έλλειψη στενής αλληλεπίδρασης και συνέργειας μεταξύ των διαφόρων μέτρων και ενεργειών που έχουν σχέση με την κοινωνική πολιτική. Ως αποτέλεσμα, κατά κάποιο τρόπο, δεν αποτελούν μια ολοκληρωμένη απάντηση της πολιτικής που αφορά τα προβλήματα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, και πολύ περισσότερο τα συγκεκριμένα προβλήματα της παιδικής φτώχειας.

Επιπλέον, θα πρέπει να τονιστεί ότι έως τώρα δεν έχει εφαρμοστεί στην Ελλάδα κανένα γενικό σύστημα κοινωνικής βοήθειας, προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος ή «διχτού ασφαλείας». Αντίθετα, υπάρχει μια σειρά πολύ μικρών επιδομάτων σε μετρητά και ένας αριθμός επιδομάτων σε είδος για διάφορες κοινωνικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των οικογενειών και των παιδιών που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες. Υπάρχουν περίπου 36 επιδόματα ή αποζημιώσεις που έχουν σαν στόχο να καλύψουν ορισμένες ομάδες πληθυσμού (π.χ. απροστάτευτα παιδιά, ηλικιωμένοι, οικογένειες με πολλά παιδιά, κλπ.) ή ορισμένες περιστάσεις (π.χ. ανεργία, μητρότητα, κλπ.)⁴⁵, χωρίς μια εύλογη σύνδεση ή ένα εύλογο συνδυασμό με τις ενεργές πολιτικές της αγοράς εργασίας.

⁴² Μουρίκη Α., Μιχαηλίδου Μ., Gazon E., 2007.

⁴³ Μια λεπτομερής περιγραφή διαφόρων επιδομάτων για τις οικογένειες με παιδιά στην Ελλάδα μπορείτε να βρείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: MISSOC, http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2002/index_chapitre9_en.htm

⁴⁴ Αυτό είναι ένα από τα αποτελέσματα ενός τομέα έρευνας γύρω από τα φτωχά νοικοκυριά που ζουν σε στερημένες αστικές περιοχές της Αθήνας που διεξήχθη το 2005 στο πλαίσιο του προγράμματος: Μαθαίνοντας από τις Οικογένειες: Χατζηβαρνάβα Ε., Χάνδανος Γ., 2005, σελ.31.

⁴⁵ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2003, Στατιστικό Παράρτημα.

Το 2000, η Ελλάδα ξόδεψε μόνο το 1 % του συνολικού ΑΕΠ της σε άμεσες μεταβιβαστικές πληρωμές⁴⁶, ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος για την Ε.Ε. των 15 ήταν 1,4 %⁴⁷. Επιπλέον, τα επιδόματα/ οι αποζημιώσεις των οικογενειών/ παιδιών αποτέλεσαν το 51,5 % των άμεσων μεταβιβαστικών πληρωμών στην Ελλάδα, ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος για την Ε.Ε. των 15 ήταν 67,2 %⁴⁸. Οι δαπάνες της Ελλάδας, σαν μερίδιο του ΑΕΠ της, για την οικονομική υποστήριξη των νοικοκυριών που βρίσκονται σε ανάγκη είναι χαμηλότερες από τον αντίστοιχο μέσο όρο της Ε.Ε. των 15. Η τάση αυτή μπορεί να εξηγηθεί τόσο από το μικρό αριθμό νοικοκυριών που λαμβάνουν επιδόματα όσο και από το χαμηλό ποσοστό αποζημιώσεων/ επιδομάτων. Για παράδειγμα, το 2001, από τα 62.000 μονογονεϊκά νοικοκυριά (2 % του συνολικού αριθμού των νοικοκυριών⁴⁹ ή 4 % όλων των νοικοκυριών με παιδιά⁵⁰), μόνο 225 νοικοκυριά ελάμβαναν επίδομα μονογονεϊκής οικογένειας⁵¹. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι ανήκουν ανάμεσα στις πιο ευπαθείς ομάδες πληθυσμού στην Ελλάδα, παρουσιάζοντας πολύ υψηλά ποσοστά φτώχειας (42,2 % για τις μονογονεϊκές οικογένειες με παιδιά μικρότερα των 17 ετών)⁵².

Αναμφισβήτητα, όλα τα προαναφερθέντα επιδόματα και αποζημιώσεις δεν αποτελούν ένα πρόγραμμα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, το οποίο εξακολουθεί να καθυστερεί στην Ελλάδα. Επιπλέον, δεν μπορούν να ενεργούν σαν ένα είδος προγραμμάτων ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, δεδομένου ότι δεν έχουν σχεδιαστεί για να αυξάνουν το εισόδημα των δικαιούχων πέραν ενός ορισμένου ορίου εισοδήματος (π.χ. όριο εισοδήματος φτώχειας), αλλά λειτουργούν κυρίως για να συμπληρώνουν το εισόδημα με ένα πρόσθετο μέτριο ποσό. Εκτός τούτου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα, έως τώρα, δεν έχει υιοθετήσει ένα επίσημο «όριο φτώχειας». Ωστόσο, δεδομένης της έλλειψης ισχυρών ενδείξεων και δεικτών της επίδρασης, δεν μπορεί να γίνει καμία εκτίμηση όσον αφορά το εάν έχει μειωθεί η ανισοκατανομή του εισοδήματος λόγω των μεταβιβαστικών πληρωμών εισοδήματος, ή εάν έχει επιτευχθεί ακόμη μεγαλύτερη ισότητα στην πρόσβαση σε πόρους και ευκαιρίες. Πέραν τούτου, μια μελέτη που συγκεντρώνει μια εκτίμηση της επίδρασης των οικονομικών ενισχύσεων σε νοικοκυριά με στόχο τη μείωση της παιδικής φτώχειας στις χώρες της Νότιας Ευρώπης αποκαλύπτει ότι οι ενισχύσεις αυτές είναι ιδιαίτερα αναποτελεσματικές, δεδομένου ότι «ένας μεγάλος αριθμός φτωχών νοικοκυριών με παιδιά δεν πληροί τις προϋποθέσεις, ώστε να λαμβάνει επίδομα εισοδήματος (όπως στην Ελλάδα και στην Ιταλία) ή λαμβάνει χαμηλά επιδόματα (όπως στην Ισπανία και στην Πορτογαλία)»⁵³.

Σε συνέχεια των παραπάνω, καθίσταται προφανές ότι στην Ελλάδα η υπάρχουσα πολιτική διανομής και ιδιαιτέρως αναδιανομής προς όφελος των ατόμων ή των νοικοκυριών με παιδιά δεν περιλαμβάνει καθόλου αποτελεσματικούς μηχανισμούς για την εξάλειψη της παιδικής φτώχειας. Για το λόγο αυτό τίθενται σοβαρά ερωτήματα σε σχέση με την ικανότητά τους να σταματήσουν την μετάδοση της φτώχειας από γενιά σε γενιά. Δεδομένων των σοβαρών συνεπειών που έχει η φτώχεια στην παρούσα και στη μελλοντική ζωή των παιδιών αυτών που ζουν σε φτωχά νοικοκυριά, τα ζητήματα που έχουν σχέση με τη μεταβίβαση της φτώχειας από γενιά σε γενιά πρέπει να διευθετηθούν επείγοντως τόσο από επιστημονικής όσο και από πολιτικής απόψεως.

⁴⁶ Τέτοιες άμεσες μεταβιβαστικές πληρωμές είναι: το επίδομα τοκετού, η γονική άδεια, τα οικογενειακά επιδόματα, τα επιδόματα παιδιών και άλλα οικογενειακά επιδόματα: το επίδομα απροστάτευτου παιδιού, το επίδομα για τις μονογονεϊκές οικογένειες με παιδί/ παιδιά, το επίδομα για οικογένειες με παιδιά με αναπηρίες, κλπ.

⁴⁷ Abramovici G., 2003, Πίνακας 1, σελ. 2.

⁴⁸ Abramovici G., 2003, Πίνακας 1, σελ. 2.

⁴⁹ Lehman P., Wirtz Ch., 2004.

⁵⁰ Κικίλιας Η. κ.α., 2007, Πίνακας 2, σελ. 10.

⁵¹ Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, 2003.

⁵² Ματσαγγάνης Μ., κ.α., 2004, Πίνακας 1, σελ. 22.

⁵³ Ματσαγγάνης Μ., κ.α., 2004, σελ. 16.

2.2 Βία κατά των παιδιών

Στην Ελλάδα, η σωματική τιμωρία και γενικά η βία των παιδιών/ κατά των παιδιών απαγορεύεται από το νόμο τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι ⁵⁴. Ωστόσο, τα αποτελέσματα μιας μελέτης που διεξήχθη το 1997 ⁵⁵, έδειξαν ότι το 65,5 % των γονέων χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία και ότι τα πιο μικρά παιδιά (πρώτης δημοτικού) έχουν τρεις φορές περισσότερες πιθανότητες να τιμωρηθούν σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα παιδιά (έκτης δημοτικού). Επιπλέον, τα παιδιά που έχουν αδέρφια τιμωρούνται σωματικά δύο φορές πιο συχνά από τα μοναχοπαιδιά. Στο 6 % των περιπτώσεων, οι «ξυλιές» οδήγησαν σε σωματικό τραυματισμό, ενώ το 1,8 % τραυματίστηκε αρκετά σοβαρά, ώστε να χρειάζεται ιατρική φροντίδα ή εισαγωγή στο νοσοκομείο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το 90 % των γονέων πιστεύουν ότι η σωματική τιμωρία επηρεάζει αρνητικά τις σχέσεις γονέων – παιδιών και έχει επίσης σοβαρές επιδράσεις στο παιδί.

Σε σύγκριση με τις χώρες του ΟΟΣΑ, οι νέοι και οι νέες στην Ελλάδα φαίνεται να βιώνουν περισσότερη βία όσον αφορά τη σωματική διαμάχη και λιγότερη όσον αφορά τον εκφοβισμό (bullying) ⁵⁶.

Όσον αφορά τη σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών, είναι δύσκολο να βρεθούν σχετικά στατιστικά στοιχεία, εξαιτίας του γεγονότος «ότι η σεξουαλική κακοποίηση εξακολουθεί να αποτελεί κοινωνικό ταμπού, με την πλειοψηφία των περιπτώσεων να αποκρύπτονται. Η συστηματική καταγραφή των περιπτώσεων που αναφέρονται στις κοινωνικές/ νομικές υπηρεσίες, αποκαλύπτουν ένα μόνο τμήμα της έκτασης “του πιο καλά κρυμμένου μυστικού” στη σημερινή κοινωνία» ⁵⁷. Το 1997, 1.600 ανήλικοι κακοποιήθηκαν σεξουαλικά στην Ελλάδα: το 90 % αυτών των ανηλίκων ηλικίας 15-18 ετών ήταν κορίτσια. 400 παιδιά ηλικίας 12-14 ετών κακοποιήθηκαν από παιδόφιλους, από τα οποία το 75 % ήταν αγόρια Αλβανοί ⁵⁸.

Σύμφωνα με το Ελληνικό Τμήμα της Διεθνούς Αμνηστίας «υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις και στοιχεία της αστυνομίας σχετικά με την εμπορία, πώληση και απαγωγή παιδιών από γειτονικές χώρες, ιδιαιτέρως από την Αλβανία, με σκοπό την εκμετάλλευση κάθε τύπου, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Η εμπορία γυναικών και κοριτσιών με σκοπό την εκπόρνευση στην Ελλάδα έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Μια έρευνα, η οποία διεξήχθη από το Σεπτέμβριο του 1995 έως το Μάρτιο του 1997 στην Αθήνα, αποκάλυψε την παρουσία περίπου 3.000 παιδιών και νέων ατόμων που εμπλέκονταν στην πορνεία και στην εξαναγκαστική παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών».

Σε κάθε περίπτωση, πρωτοβουλίες που λαμβάνει το Κράτος σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία, όπως η ψήφιση ενός πρόσφατου νόμου σχετικά με την απαγόρευση της ενδοοικογενειακής βίας, η δημιουργία ενός δικτύου για την πρόληψη και απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας των παιδιών, και το νομικό πλαίσιο κατά της εμπορίας ανθρώπων, καθώς και η θέσπιση του Συνηγόρου του Παιδιού, αναμένεται να έχουν θετική επίδραση στην ανακούφιση της βίας κατά των παιδιών.

Όσον αφορά το Συνήγορο του Παιδιού, θα πρέπει να τονιστεί ότι υπάρχει μια Ανεξάρτητη Αρχή που έχει θεσπιστεί με βάση το σύνταγμα. Ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1998 και λειτουργεί σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 3094/2003. Η αποστολή του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη είναι να μεσολαβεί μεταξύ του δημόσιου τομέα και ατόμων, για να προστατεύει τα δικαιώματα των πολιτών και να διασφαλίζει τη συμμόρφωση του δημόσιου τομέα με το γράμμα του νόμου.

⁵⁴ Νόμος 3500/06: ΦΕΚ Αρ. 232/24 Οκτ. 2006.

⁵⁵ Fereti E.

⁵⁶ UNICEF, 2007, σελ. 44.

⁵⁷ Διεθνής Αμνηστία – Ελληνικό Τμήμα, 2002.

⁵⁸ Τα δεδομένα αντλήθηκαν από την ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.stopchildtrafficking.org/site/uploads/mesia/english/EU.pdf>

Επιπλέον, ο Συνήγορος ασχολείται με την προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων των παιδιών. Αυτή την αποστολή την έχει αναλάβει το Τμήμα των Δικαιωμάτων του Παιδιού, το οποίο άρχισε να λειτουργεί τον Ιούλιο του 2003.

Στο πλαίσιο αυτό, το Τμήμα:

- Μεσολαβεί σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, στις οποίες παραβιάζονται τα δικαιώματα κάποιου παιδιού, κατόπιν της υποβολής αγωγής από κάποιον πολίτη, με στόχο την προστασία του παιδιού και την αποκατάσταση των δικαιωμάτων του. Αν χρειαστεί, σε περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων, ο Συνήγορος του Παιδιού ενεργεί με δική του πρωτοβουλία.
- Αναλαμβάνει πρωτοβουλίες με στόχο την παρακολούθηση και προώθηση της εφαρμογής των διεθνών συμβάσεων και της εθνικής νομοθεσίας σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών, την ενημέρωση του κοινού, την ανταλλαγή απόψεων με αντιπροσώπους άλλων φορέων και τη σύνταξη και υποβολή προτάσεων στην Κυβέρνηση.

Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων ετών λειτουργίας του, το Τμήμα των Δικαιωμάτων του Παιδιού εξέτασε περισσότερες από 300 περιπτώσεις. Η πλειοψηφία των περιπτώσεων αυτών (43 %) αφορούσαν διάφορα ζητήματα εκπαίδευσης, ενώ τα υπόλοιπα αφορούσαν ζητήματα σχετικά με παιδικούς σταθμούς, (16 %), οικογενειακά ζητήματα (10 %), ανήλικους μετανάστες (10 %), κακοποίηση και εκμετάλλευση (7 %) κλπ.⁵⁹

2.3 Οικογενειακές και φιλικές σχέσεις

Με βάση την πολιτική προτεραιοτήτων που περιλαμβάνει παρεμβάσεις που έχουν σαν στόχο την ενίσχυση και υποστήριξη της οικογένειας (πολιτική προτεραιότητα Β), εφαρμόζεται μια μεγάλη σειρά μέτρων που στοχεύει στο συμβιβασμό της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, προγράμματα όπως γονική άδεια και προστασία της εργασίας – που επεκτείνεται και στον πατέρα – άδεια με αποζημίωση, ευελιξία στις ώρες εργασίας, κλπ. Ωστόσο, σύμφωνα με τα δεδομένα της UNICEF, το ποσοστό των μαθητών, των οποίων οι γονείς περνούν κάποιο χρόνο απλά μιλώντας τους αρκετές φορές την εβδομάδα (58,1 %) είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των χωρών του ΟΟΣΑ (62,8 %). Οι νέοι και οι νέες στην Ελλάδα παρουσιάζουν επίσης μικρότερη επαφή στις σχέσεις τους με φίλους⁶⁰. Για το λόγο αυτό, όσον αφορά την πολιτική μέτρων με στόχο την ενίσχυση του συμβιβασμού οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, φαίνεται ότι πολλά ακόμη πρέπει να γίνουν για να αυξηθεί ο ελεύθερος χρόνος των γονέων.

⁵⁹ <http://www.synigoros.gr/0-18/gr/children>

⁶⁰ UNICEF, 2007, σελ. 44.

3. Περιγραφή και αξιολόγηση των ρυθμίσεων που ισχύουν στην Ελλάδα για την παρακολούθηση της εφαρμογής και της επίδρασης της πολιτικής για την πρόληψη και ανακούφιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μεταξύ των παιδιών και για την προώθηση της ευημερίας των παιδιών

Η ελληνική απάντηση στο ερωτηματολόγιο της Ομάδας Έργου της Ε.Κ. σχετικά με την παιδική φτώχεια και την ευημερία των παιδιών όσον αφορά τις ρυθμίσεις που ισχύουν για την παρακολούθηση της εφαρμογής και της επίδρασης της πολιτικής για την πρόληψη και την ανακούφιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μεταξύ των παιδιών, και για την προώθηση της ευημερίας τους, δηλώνει σαφώς ότι:

- α) «Οι πολιτικές αξιολόγησης συντάσσονται από τα αρμόδια Υπουργεία και τους αρμόδιους Φορείς σε κυβερνητικό επίπεδο, με βάση τα διαθέσιμα διοικητικά στοιχεία, ή, πιο σπάνια, με βάση τις εμπειρικές μελέτες και τις στατιστικές αναλύσεις».
- β) «Η συνολική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της στρατηγικής είναι μια επί τούτου διαδικασία που διεξάγεται σε διυπουργικό επίπεδο κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας του Εθνικού Προγράμματος Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη».
- γ) «Προς το παρόν, κανένας φορέας δεν είναι υπεύθυνος για το συγκεντρωτισμό της παρακολούθησης και των σχετικών πληροφοριών»
- δ) «Όσον αφορά την αξιολόγηση της επίδρασης της πολιτικής σχετικά με τα αναμενόμενα κοινωνικά αποτελέσματα, δεν έχει ακόμη καθιερωθεί κανένας τυποποιημένος μηχανισμός όσον αφορά τους συνδέσμους μεταξύ των στόχων/ προτεραιοτήτων της πολιτικής, των δεικτών και των ενεργών μέτρων πολιτικής».

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ανυπαρξία μίας συνεκτικής και ολοκληρωμένης πολιτικής σε σχέση με την ανακούφιση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μεταξύ των παιδιών στην Ελλάδα συνδέεται, μεταξύ άλλων, με την έλλειψη ενός ενιαίου συστήματος παρακολούθησης και αξιολόγησης της επίδρασης. Οι διαδικασίες αξιολόγησης και η αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των προτεραιοτήτων Α και Β της πολιτικής που αναφέρονται στο Κεφάλαιο 2.1, πραγματοποιούνται σε Υπουργικό επίπεδο με βάση τα διοικητικά δεδομένα που κυρίως αφορούν την οικονομική απορρόφηση των προϋπολογισμών των διαφόρων παρεμβάσεων. Μια τέτοια πρακτική απέχει σίγουρα πολύ από την έννοια ενός αξιόπιστου μηχανισμού αξιολόγησης και αποτίμησης της επίδρασης. Για το λόγο αυτό είναι προφανές ότι η μεγάλη πλειοψηφία των αξόνων και των μέτρων της πολιτικής προτεραιοτήτων Α και Β δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί καθόλου, πόσο μάλλον στο πλαίσιο της ανακούφισης της παιδικής φτώχειας. Ως αποτέλεσμα, δεν είναι δυνατή η αξιολόγηση της επίδρασής τους στις εξελίξεις και στις τάσεις που έχουν σχέση με την παιδική φτώχεια. Με άλλα λόγια, δεν είναι γνωστό με ποιό τρόπο, σε ποιό βαθμό, και προς ποιές κατευθύνσεις συμβάλλουν όλες οι προαναφερθείσες πολιτικές στον αγώνα ενάντια στην παιδική φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό και έχουν θετικό αντίκτυπο στην ευημερία των παιδιών.

Επιπλέον, θα πρέπει να τονιστεί για άλλη μια φορά ότι δεν έχει ποτέ δοθεί προτεραιότητα από το Κράτος στην έρευνα για τα ζητήματα φτώχειας, κοινωνικού αποκλεισμού και κοινωνικών ανισοτήτων, και ούτε έχουν ληφθεί υπόψη τα αποτελέσματά της στη διαδικασία ανάπτυξης κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Ως αποτέλεσμα, εξακολουθούν να υφίστανται κενά στην πληροφόρηση που αφορά τις αιτίες της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, στους μηχανισμούς που παράγουν και αναπαράγουν τη φτώχεια, στις ομάδες και υποομάδες που διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας

και κοινωνικού αποκλεισμού, κλπ. Για το λόγο αυτό είναι μέγιστης σημασίας η απόκτηση καλύτερης γνώσης γύρω από όλα αυτά τα ζητήματα. Αυτό, με τη σειρά του, θα μπορούσε να επιτρέψει την ανάπτυξη αποτελεσματικών προσεγγίσεων μιας πολιτικής για την εξάλειψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Για το σκοπό αυτό, χρειάζεται να γίνει περαιτέρω εντεταλμένη έρευνα και να δημιουργηθούν καλύτεροι δεσμοί μεταξύ των των αποτελεσμάτων της έρευνας και της δημιουργίας απαντήσεων εκ μέρους της κοινωνικής πολιτικής.

4. Συμπερασματικά σχόλια

Αναμφισβήτητα οι προσπάθειες της πολιτικής για την καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα αντανακλώνται σε μια σειρά μέτρων που εφαρμόζονται σε διάφορους τομείς, όπως: η απασχόληση, η εκπαίδευση, η κοινωνική προστασία και φροντίδα, κλπ. Ωστόσο, η παιδική φτώχεια στην Ελλάδα παραμένει σε υψηλά επίπεδα. Παρά την εφαρμογή των μέτρων που έχουν σχέση με την ευημερία των παιδιών, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι τα μέτρα αυτά ενισχύονται από μια γενική προσέγγιση, πόσο μάλλον από μια ολοκληρωμένη πολιτική και στρατηγική. Τα περισσότερα από τα μέτρα αυτά παραμένουν ατελή και δεν εισχωρούν σε όλους τους τομείς – ή σε όλα τα επίπεδα – της χάραξης πολιτικής στους τομείς αυτούς. Επιπλέον, εμφανίζονται κατακερματισμένα και για το λόγο αυτό παρουσιάζουν έλλειψη συνέργειας και στενής αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι η προώθηση της κοινωνικής ένταξης, και ιδιαιτέρως η προώθηση της ευημερίας των παιδιών, δεν έχει ακόμη καταστεί προτεραιότητα της Κυβέρνησης στην Ελλάδα, και δεν αποτελεί καν βασική προτεραιότητα της ελληνικής σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής.

Οι προαναφερθείσες αδυναμίες, με τη σειρά τους, έχουν σχέση με το γεγονός ότι δεν υπάρχουν μόνιμες θεσμικές ρυθμίσεις στην Ελλάδα για το συντονισμό και τη γενική πορεία της πολιτικής κοινωνικής ένταξης και, ιδιαιτέρως, της πολιτικής που αφορά στην ευημερία των παιδιών. Επίσης δεν υπάρχει καμία ρύθμιση για την διάρθρωση των προτεραιοτήτων που καθορίζονται σε εθνικό επίπεδο μέσω των ενεργειών των Περιφερειακών ή των Τοπικών Αρχών. Υπό αυτή την έννοια, χρειάζονται επείγοντως κατάλληλοι μηχανισμοί ή δομές συντονισμού για να διασφαλιστεί ότι οι ανάγκες των παιδιών υπερισχύουν σε όλους τους σχετικούς τομείς της εφαρμοζόμενης πολιτικής. Θα πρέπει επίσης να δοθεί υψηλή προτεραιότητα στη δράση που αφορά την ανάγκη για μια συστηματική ανάλυση και για συνεχή παρακολούθηση των αλλαγών που λαμβάνουν χώρα σε αυτό τον τομέα πολιτικής.

Αναφορές

Abramovici G., 2003, "Social Protection: cash family benefits in Europe", Eurostat, Με επίκεντρο την Στατιστική, ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ, Θέμα 3-19/2003, Βρυξέλλες

Διεθνής Αμνηστία – Ελληνικό Τμήμα, 2002, «Βία κατά των Παιδιών στην Ελλάδα: Σχετικά αποσπάσματα από μια εναλλακτική έκθεση ΜΚΟ που παρουσιάστηκε στην επιτροπή ΗΕ σχετικά με τα Δικαιώματα του Παιδιού»,

<http://www.violencestudy.org>

Bourreau-Dubois C., Maitre B, "Experience or Experiences of Poverty among Children in Europe: A longitudinal Analysis of ECHP",

<http://palissy.humana.univ-nantes.fr/msh/costa15/pdf/nantes/bourrea.pdf>

Μπούζας Ν., 2005, «Παιδιά που ζουν σε φτωχά νοικοκυριά: μια πρώτη έρευνα των χαρακτηριστικών τους» στο: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Πρακτικά Συνεδρίου «Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες», 22-23 Σεπτεμβρίου, 2005, Λαύριο, σελ. 99-107.

Bradshaw J., Hoelscher P., Richardson D., 2006, "An index of child wellbeing in the European Union", Έρευνα Κοινωνικών Δεικτών (2006) 80: 133-177, Springer 2006,

<http://springerlink.metapress.com/content/F3642p2x00hn5h01/fulltext.pdf>

Bradshaw J., Finch N., 2002, "A comparison of child benefit packages in 22 Countries- A summary of the child benefit package for each country", Παράρτημα στην Ερευνητική Έκθεση Αρ. 174, Crown copyright 2002, Λονδίνο, www.hmsso.gov.uk

Χρυσάκης Μ., Φαγαδάκη Ε., Παπαλιού Ο., Σιάτης Η., 2005, Φτώχεια και Αποστέρηση στην Υγεία στο: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Πρακτικά Συνεδρίου, «Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες», 22-23 Σεπτεμβρίου, 2005, Λαύριο, σελ. 125-130.

Χρυσάκης Μ., Μπαλούρδος Δ., 2005, «Εκπαιδευτικές διαστάσεις της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού»: ο διμερής χαρακτήρας της σχέσης», στο: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Πρακτικά Συνεδρίου, «Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες», 22-23 Σεπτεμβρίου, 2005, Λαύριο, σελ. 69-80.

Έκθεση Eurochild, 2007, "Ending child poverty within the EU?: A review of the 2006-2008 national reports on strategies for social protection and social inclusion".

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006α, "Gender inequalities in the risks of poverty and social exclusion for disadvantaged groups in thirty European countries", ΓΔ V- Unit G.1, Βρυξέλλες

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006β, "Holding a job – Having a life: EQUAL events outcome", ΓΔV- Μονάδα Β.4, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005α, "Preventing and reducing child poverty", Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης σχετικά με τον Κοινωνικό Αποκλεισμό, Ευρήματα Μελετών Πολιτικής, 1, ΓΔV, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005β, "A social Europe in the global economy, jobs and opportunities for all. The social Agenda 2005-2010", ΓΔV, Βρυξέλλες.

Hoelscher P., 2004, "A thematic study using transnational comparisons to analyse and identify what combination of policy responses are most successful in preventing and reducing high levels of child poverty", Τελική Έκθεση που υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ΓΔ Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων, Μάρτιος, Βρυξέλλες.

Κικίλιας Η., Παπαλιού Ο., Φαγαδάκη Ε., 2007, «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των οικογενειών μονού γονέα στην Ελλάδα», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών - EQUAL- Άλκηστis, Αθήνα. <http://www.alkistis-equal.gr>

Lehman P., Wirtz Ch., 2004, "Household formation in the EU-lone parents", Eurostat, Statistics in focus, ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ, ΘΕΜΑ 3 – 5/2004, Βρυξέλλες.

Μαράτου-Αλιπράντη Λ., 2005, «Τύποι οικογενειών και οικονομική φτώχεια. Μια πρώτη προσέγγιση», στο: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Πρακτικά Συνεδρίου, «Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες», 22-23 Σεπτεμβρίου, 2005, Λαύριο, σελ. 241-247.

Ματσαγγάνης Μ., Ο' Donoghue C., Levy H., Coromaldi M., Mercader-Prats M., Farina Rodrigues C., Toro S., Τσακλόγλου Π., 2005, "Child Poverty and Family Transfers in Southern Europe" IZA DP Ar. 1509, Μάρτιος, Βόνη – Γερμανία, [Http://www.iza.org/index](http://www.iza.org/index)

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2006, ΕΚΘΕΣΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ 2006-2008, Σεπτέμβριος 2006, Αθήνα. http://eu.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/nap/greece_en.pdf

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2003α, Πρόγραμμα Εθνικής Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2003-2005, Αθήνα Ιούλιος 2003, [http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/Εθνικά Προγράμματα Δράσης σχετικά με την Κοινωνική Ένταξη 2003_greece_en.pdf](http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/Εθνικά_Προγράμματα_Δράσης_σχετικά_με_την_Κοινωνική_Ένταξη_2003_greece_en.pdf)

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2003, Πρόγραμμα Εθνικής Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη 2003-2005: Στατιστικό Παράρτημα, Αθήνα, Ιούλιος 2003, http://eu.employment_social/social_inclusion/docs/grstst_appendix_gr.pdf

Μουρίκη Α., Μιχαηλίδου Μ., Gazon E., 2007, «Ενσωματώνοντας τις προοπτικές των παιδιών στη χάραξη πολιτικής για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν οι μκνογονεϊκές οικογένειες: Μια διεθνής συγκριτική προσέγγιση», Εθνική Έκθεση – Ελλάδα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα

Sigle-Rushton W., 2004, "Intergenerational and Life-Course Transmission of Social Exclusion in the 1970 British Cohort Study", LSE – CASE paper 78, Φεβρουάριος 2004, <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/CASEpaper78.pdf>

Smeeding T., Munzi T., 2006, "Poverty and inequality: Greece and Mediterranean Europe in comparative perspective" στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Πρακτικά Συνεδρίου, «Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες», 22-23 Σεπτεμβρίου, 2005, Λαύριο, σελ.167-190.

UNICEF, 2007, "Child poverty in perspective: An overview of child wellbeing in rich countries", Κέντρο Έρευνας Innocenti, Κάρτες Έκθεσης 7, Φλωρεντία. www.unicef.org/irc

Whiteford P., Adema W., 2007, *What Works Best In Reducing Child Poverty: A Benefit or Work Strategy?*, ΟΟΣΑ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ, 51, Παρίσι. <http://www.oecd.org/dataoecd/30/44/38227981.pdf>